

Część III.

Nella G. Nyczkało

KSZTAŁCENIE NAUCZYCIELI

Reformowanie kształcenia zawodowego a zagadnienia modernizacji przygotowania Kadry pedagogicznej - w kontekście europejskim¹

Polityka państwa w zakresie kształcenia zawodowego jest obiektywną potrzebą, normą współczesnego społeczeństwa. Bez opracowanej, opartej na naukowych podstawach państwowej polityki w sferze kształcenia wykwalifikowanych kadr dla gospodarki, bez odpowiedniego zabezpieczenia prawnego, jej realizacja na Ukrainie nie osiągnie poziomu europejskiego.

Oświata zawodowa na Ukrainie występuje jako niezbędny podsystem systemu edukacyjnego. Potrzeba jej reformowania wynika w pierwszej kolejności z aktywnego przechodzenia do gospodarki rynkowej, co z kolei powoduje zasadnicze zmiany na rynku pracy. Dotychczasowy system kształcenia zawodowego na Ukrainie był ukierunkowany i rozwijał się w celu zaspokojenia potrzeb scentralizowanego układu ekonomicznego byłego państwa radzieckiego. W nowych warunkach społeczno-ekonomicznych oświata zawodowa winna zapewniać przygotowania zawodowe młodzieży zarówno do pracy w okresie przechodzenia od gospodarki scentralizowanej do rynkowej, jak i do wykonywania zawodu w warunkach całkowicie rynkowych. Należy także uwzględnić specyficzną drogę rozwoju społeczno-ekonomicznego Ukrainy.

Doświadczenia państw europejskich w okresie ostatnich 20 lat, w tym także Polski, wskazują, że może odgrywać aktywną rolę w rozwoju społecznym oraz ekonomicznym państwa. W okresie przejściowym, który jest obecnie charakterystyczny dla krajów postsocjalistycznych można dostrzec wyraźny wzrost tej roli. Proces integracji aktywnie nasilający się w Europie jest sprawą nie tylko polityczną lub ekonomiczną. Ma on ważne znaczenie społeczno-kulturowe i będzie skuteczny tylko w przypadku osiągnięcia porozumienia pomiędzy pracownikami oświaty i nauki różnych państw. Doświadczenie międzynarodowe wskazuje, że dla osiągnięcia pomyślnego rozwiązania problemów ekonomicznych i społecznych są konieczne znaczne inwestycje w dziedzinie

¹ F. Szłosek (red.): Edukacja Nauczycielska. ITE, Radom 1998.

rozwoju zasobów ludzkich. Nie trzeba bowiem udowadniać, że poziom oświatowo-kwalifikacyjny ludności jest wart więcej aniżeli jakakolwiek waluta. Właśnie dlatego poziom szkoły zawodowej i jej troska o perspektywiczny rozwój stanowi warunek rozwoju państwa.

Poszukując dróg reformowania oświaty zawodowej należy w szczególności uwzględnić fakt, że rewolucja informatyczno-technologiczna, oprócz wynalezienia nowych materiałów, narzędzi i technologii, w znacznym stopniu warunkuje działalność społeczną i ekonomiczną.

Obecny system oświaty zawodowej na Ukrainie posiada znaczny potencjał, wystarczający dla odnowienia zasobów pracowniczych potrzebnych do ekonomicznego funkcjonowania państwa. W warunkach kryzysu społeczno-ekonomicznego, system oświaty zawodowo-technicznej Ukrainy, obejmujący na dzień 1 stycznia 1996 r. 1176 różnego typu szkół zawodowych i ponad 50 tys. nauczycieli przedmiotów zawodowych, napotyka duże trudności konceptualne, materialne oraz organizacyjne. Rodzi to negatywne tendencje w tym ważnym ogniwie systemu edukacyjnego. Niski poziom zabezpieczenia społecznego spowodował masowe odejście ze szkół wartościowej kadry inżyniersko-pedagogicznej. Zmniejsza się również liczba uczniów szkół zawodowych. Niestety widoczne jest bardzo słabe wyposażenie szkół zawodowych w infrastrukturę komputerową. Z tego względu rozwój oświaty zawodowej na Ukrainie stał się powolniejszy i nie nadążył za tempem zmian społeczno-ekonomicznych. Ostatnio jednak w naszym kraju na różnych szczeblach władzy państwowej i lokalnej rośnie świadomość współzależności efektywności systemu gospodarczego oraz jakości przygotowania siły roboczej. Rozporządzenie Prezydenta Ukrainy „O reformowaniu oświaty zawodowo-technicznej na Ukrainie” z dnia 8 maja 1996 roku potwierdza tę tezę. W swym Rozporządzeniu prezydent wskazuje na konieczność:

1. Modernizacji treści kształcenia zawodowego, określenie standardów jakościowych opartych na osiągnięciach światowych w zakresie nauki, techniki i technologii.
2. Optymalizacji sieci szkół zawodowo-technicznych oraz struktury kształcenia specjalistycznego.
3. Udoskonalenia kształcenia zawodowego.
4. Opracowania podstaw prawnych regulujących relacje pomiędzy życiem gospodarczym (odbiorcami kadr pracowniczych) a szkolnictwem zawodowym.
5. Rozwoju szkół zawodowych różnych typów w zależności od potrzeb gospodarczych.
6. Uczestniczenia szkół zawodowych w realizacji państwowego programu dotyczącego zatrudnienia ludności.
7. Zabezpieczenia finansowego oraz technicznego potrzeb oświaty zawodowej.
8. Zabezpieczenia kadry oświaty zawodowo-technicznej.
9. Opracowania podstaw prawnych systemu kształcenia zawodowego.

Realizacja tak obszernego i zróżnicowanego zestawu zadań, uwzględniająca wymienione kierunki reformowania oświaty zawodowej na Ukrainie wyma-

ga uwzględnienia doświadczenia europejskiego i światowego, w tym i najbliższego sąsiada - Rzeczypospolitej Polskiej.

W szkołach zawodowych zazwyczaj są zatrudnieni nauczyciele przedmiotów ogólnokształcących, przedmiotów zawodowych oraz praktycznej nauki zawodu (tzw. majstrowie nauczania zawodowego). Wymienione grupy nauczycieli są absolwentami wyższych szkół pedagogicznych lub politechnik, a także innych wyższych uczelni o profilu niepedagogicznym. W treściach nauczania wyższych szkół pedagogicznych w ogóle nie uwzględnia się potrzeb i specyfiki oświaty zawodowej. Dlatego absolwenci tych uczelni nie mają zamiaru podejmowania pracy w szkołach zawodowych. Jeśli konieczność zmusiła ich do zatrudnienia się w zakładzie kształcenia zawodowego, to zmuszeni są oni do dużego wysiłku, aby poznać i zrozumieć specyfikę szkoły zawodowej, a następnie opanować metodykę nauczania przedmiotów zawodowych. Różni się ona bowiem zasadniczo od metodyki w szkołach ogólnokształcących.

W przypadku nauczycieli będących absolwentami politechnik i innych uczelni niepedagogicznych mamy także do czynienia z niewłaściwym przygotowaniem do pracy w szkole. Absolwenci tych szkół posiadają dobre przygotowanie merytoryczne, jednak nie opanowali pedagogiki, psychologii oraz metodyki nauczania przedmiotów zawodowych. Dlatego tak przygotowani nauczyciele napotykają poważne trudności dydaktyczne, co znacznie obniża efektywność procesu nauczania.

W związku z powyższym szczególnego znaczenia nabiera realizacja specjalnych badań psychologiczno-pedagogicznych dotyczących zagadnień przygotowania nauczycieli przedmiotów zawodowych dla współczesnych szkół zawodowych. Przedmiot takich badań winny stanowić min. integralność struktur kształcenia zawodowego, jego wielostopniowość wdrażania nowych technologii nauczania. Realizując takie badania należy uwzględnić doświadczenie w ujęciu historycznym w kształcenie kadry pedagogicznej dla szkół zawodowych. Przykładem tak rozumianych badań może być praca habilitacyjna dyrektora Kijowskiego Zawodowo-Pedagogicznego Kolegium Olgi Szczerbak pt.: „Treść i formy przygotowania nauczycieli zawodu w technikach zawodowo-pedagogicznych Ukrainy w latach 1967-1994" [7]. Oprócz wielu aspektów, w swych badaniach Olga Szczerbak określiła niezbędne wymogi przejścia absolwentów kolegiów zawodowo-pedagogicznych do uczelni wyższych nadających tytuł zawodowy magistra.

Przekształcenie oświaty pedagogicznej, jej korelowanie z nowymi potrzebami, realiami oraz perspektywami rozwoju w kontekście europejskim wymaga uwzględnienia wyników badań naukowych zrealizowanych nie tylko na Ukrainie, ale także i za granicą. Należy podkreślić znaczenie badań w dziedzinie kształcenia zawodowego, znanego w Polsce i na Ukrainie Franciszka Szloska, który opracował w oparciu o wieloletnie i wieloetapowe badania eksperymentalne, zasadniczo nowe podejście do dydaktyki i metodyki kształcenia zawodowego [6]. Perspektywiczną jest także koncepcja Jolanty Wilsz z Częstochowy, która podała teoretyczne uzasadnienie oraz opracowała koncepcje stałych cech osobowościowych w działalności edukacyjno-zawodowej.

Cechą rozwoju edukacji w krajach postsocjalistycznych, w tym na Ukrainie i w Polsce, jest działalność innowacyjna na różnych poziomach systemu edukacyjnego. W tym aspekcie na uwagę zasługują twierdzenia i wnioski zawarte w pracy habilitacyjnej Eugenii Laski z Rzeszowa dotyczące efektywności innowacji pedagogicznych [4]. Także praca Michała Pindery z Katowic zasługuje na uwagę, bowiem w sposób interesujący omawia zagadnienia kształcenia kwalifikowanych kadr dla przemysłu hutniczego. Podobnie rzecz ma się z badaniami Krystyny Chałas z Lublina dotyczącymi kształtowania systemu dydaktyczno-wychowawczego umożliwiającego kreowanie tożsamości ucznia w twórczej szkole wiejskiej Polski.

Wydaje się, że wyniki prac badawczych polskich naukowców mogą mieć istotne znaczenie dla modernizacji kształcenia kadry pedagogicznej szkół zawodowych na Ukrainie. Należy podkreślić, że badacze ukraińscy przeprowadzają analizę porównawczą wyników i doświadczeń badaczy polskich opisujących właściwości oraz pomysły perspektywiczne. Do takich należą badania Andrzeja Kapluma, dyrektora Szkoły Zawodowej nr 1 w Tarnopolu, dotyczące rozwoju oświaty zawodowej w Polsce. W pracy tej znaczną uwagę poświęcono systemowi doskonalenia nauczycieli szkół rolniczych różnego typu. Twórczej analizie doświadczeń polskich w sferze edukacji poświęcono badania Iriny Kowczyny nt.: „Reformowanie kształcenia ogólnego i pedagogicznego w Polsce w latach 80-90. XX wieku” [3]. Według tego badacza, jako ważna składowa reformowania oświaty ... występuje niezbędność przygotowania psychologiczno-pedagogicznego nauczyciela oraz doskonalenie jego kwalifikacji poprzez studia podyplomowe.

Do polskich instytucji naukowo-badawczych nowego typu zaliczamy Instytut Technologii Eksploatacji w Radomiu. Ukierunkowanie w tej placówce badań na zagadnienia metodologiczno-teoretycznych uwarunkowań rozwoju kształcenia zawodowego, uzasadnień nowych technik i metod nauczania, opracowanie pomocy dydaktycznych i poradników pedagogicznych, publikowanie czasopism naukowo-metodycznych - świadczy o rozmachu i nowoczesności ITeE jako ośrodka naukowego, mówi wiele o kierowniku tej działalności Henryku Bednarczyku.

Reasumując akcentujemy konieczność poszerzenia współpracy pomiędzy Ukrainą i Polską w sferze nauk pedagogicznych.

Po pierwsze, chodzi o wspólną realizację programów badawczych dotyczących reformowania oświaty zawodowej w nowych warunkach społeczno-ekonomicznych, a także systemu kształcenia nauczycieli.

Po drugie, ważne znaczenie przybiera podpisanie porozumień o współpracy naukowo-badawczej między instytucjami naukowymi i szkołami wyższymi Polski i Ukrainy (np. porozumienie pomiędzy Instytutem Pedagogiki i Psychologii Oświaty Zawodowej APN Ukrainy a Politechniką Radomską i UMCS Lublin).

Po trzecie, skierowanie badaczy na Ukrainę i do Polski w celu obrony prac habilitacyjnych i doktorskich z zakresu nauk pedagogicznych i psychologicznych.

Po czwarte, wspólne uczestniczenie w działalności różnego typu instytucji międzynarodowych zajmujących się kształceniem nauczycieli dla placówek edukacyjnych funkcjonujących w nowych warunkach społeczno-ekonomicznych.

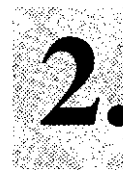
Po piąte, zorganizowanie ukraińsko-polskich i polsko-ukraińskich konkursów naukowych dla młodej kadry, organizowanie wspólnych szkół naukowych oraz seminariów.

Po szóste, zorganizowanie ukraińsko-polskiego czasopisma poruszającego problemy pedagogiczne i psychologiczne kształcenia zawodowego.

Być może skuteczna realizacja powyższych propozycji będzie miała pozytywny wpływ na wzrost potencjału intelektualnego obu sąsiadujących narodów oraz w jakimś stopniu przyczyni się do umocnienia ekonomiki Ukrainy i Polski.

Literatura

1. Narodowy Program Państwowy „Oświata”. „Ukraina XXI wieku”. Kijów, Raduga 1994, s. 62.
2. „O edukacji”. Ustawa Ukrainy. Kijów, „Geneza” 1996, s. 36.
3. Kowczyna J.M.: Reformowanie średniej oświaty ogólnej i pedagogicznej w Polsce w latach 80-90. XX wieku. Autoreferat pracy doktorskiej. Kijów 1996, s. 19.
4. Laska J.E.: Uzasadnienie teoretyczno-metodologiczne oraz efektywność innowacji pedagogicznych nauczycieli klas młodszych. Autoreferat pracy habilitacyjnej. Kijów 1995, s. 56.
5. Wykaz kierunków i specjalności kształcenia zawodowego na uczelniach wyższych. Uchwała Gabinetu Ministrów Ukrainy z dnia 24 maja 1996 r.
6. Szlosek F.: Dydaktyka kształcenia zawodowego. Autoreferat pracy habilitacyjnej. Kijów 1996, s. 56.
7. Szczerbak O.J.: Treść i formy kształcenia nauczycieli zawodu w technicach pedagogiczno-zawodowych Ukrainy w latach 1967-1994. Praca habilitacyjna. Kijów 1995, s. 316.

Program „Nauczyciel” - jedna z dróg do kształcenia współczesnego nauczyciela²

Problematyka zawodu nauczyciela nie ma granic i nie może być raz na zawsze wyczerpana, bowiem na każdym etapie rozwoju ludzkości pojawiają się nowe cele i zadania w zakresie wychowania i kształcenia. Ich realizacja wymaga między innymi opracowania odpowiedniej polityki oświatowej w każdym cywilizowanym państwie. Zewnętrznym przejawem państwowej polityki oświatowej są zatwierdzone akty prawne, do których na Ukrainie zaliczamy Konstytucję, ustawy „O oświacie” i „O zawodowo-technicznej oświacie” oraz programy narodowe „Dzieci Ukrainy”, „Państwowy program rozwoju kultury fizycznej i sportu na Ukrainie” i wiele innych dokumentów.

W aktualnych warunkach społeczno-ekonomicznych zrodzonych zostało także wiele pomysłów i innowacji oświatowych, których twórcami są zwykli pracownicy oświaty. W wyniku realizacji tych pomysłów tworzone są nowego typu placówki edukacyjne, autorskie programy nauczania, niekonwencjonalne metody kształcenia i wychowania.

W tym miejscu powstaje pytanie, które z dróg rozwiązywania szczególnie skomplikowanych problemów oświaty i nauczycieli są w obecnej sytuacji optymalne. Jeżeli to pytanie odniesiemy do unikalnej nazwy konferencji „Drogi i bezdroża kształcenia nauczycieli”, to z przykrością trzeba stwierdzić, iż szeroki, prostych, równych i ogólnie dostępnych dróg rozwiązywania problemów edukacyjnych po prostu nie ma. Możemy raczej mówić o bezdrożach. Jednym z nich jest sytuacja centralnej postaci procesu kształcenia i wychowania - tj. nauczyciela. Aktualnie na Ukrainie wielu wykwalifikowanych nauczycieli odchodzi od zawodu. W samym kraju odczuwalny jest coraz większy deficyt nauczycieli, wychowawców i innych pracowników oświaty. Obecnie na stanowiskach nauczycieli zatrudnia się, ponad 20 tysięcy emerytów, 3 tysiące studentów ostatnich lat, a nawet niedawnych absolwentów średnich szkół. Większość nauczycieli zatrudnionych w placówkach edukacyjnych Ukrainy ma niezwykle

² Szłosek F. (red.): Kształcenie nauczycieli a reforma systemu edukacji w Polsce. ITeE – PIB, Radom 2000.

wysokie pensum dydaktyczne. Zjawisko to ma negatywny wpływ na jakość procesu nauczania i wychowania, prowadzi do odczuwalnego zmniejszenia się poziomu wykształcenia absolwentów średnich szkół ogólnokształcących, a to z kolei rodzi bariery dla kształcenia w szkołach wyższych i samorealizacji zawodowej.

Jakie są zatem przyczyny „bezdroża pedagogicznego” na Ukrainie w chwili obecnej? Główną z nich można upatrywać w powiązaniach pomiędzy wysokimi wymaganiami stawianymi nauczycielowi a ich statusowi społecznemu. Dziś państwo ukraińskie nie jest w stanie zagwarantować tej grupie zawodowej nawet minimalnej ochrony socjalnej, stworzyć potrzebnych warunków dla twórczej działalności pedagogicznej. System płacy w oświacie nie przyciąga do pracy w szkole publicznej dobrze przygotowanych fachowców z tytułami i stopniami naukowymi, w przeciwieństwie do szkół niepaństwowych, gdzie rodzice płacą wysokie czesne. Jak wynika z danych za 1997 r., ponad 40 tysięcy rodzin nauczycielskich na Ukrainie oczekuje na nowe mieszkania, z tego ponad połowa mieszka w wynajętym lokalu. Na tym bezdrożu pedagogicznym jest jeszcze jedno zjawisko ze wszech miar niekorzystne. Otóż w sposób wyraźny zmniejsza się liczba mężczyzn podejmujących pracę w zawodzie nauczyciela na Ukrainie. W 1971 r. - 24,4% ogółu nauczycieli stanowili mężczyźni, a w roku 1995 tylko 20%. Najbardziej jest to odczuwalne wśród oświatowej kadry kierowniczej. Dzieje się, to w chwili, gdy w krajach rozwiniętych właśnie mężczyźni zaczynają dominować w pracy pedagogicznej.

W chwili obecnej zaistniała na całym świecie, a w szczególności w krajach Europy Środkowowschodniej, potrzeba zweryfikowania treści nauczania i wychowania, ich standaryzacji - co z kolei ma istotny wpływ na dobór treści i form przygotowania nauczycieli. Wzbogacenie treści kształcenia nauczycieli o nowe elementy psychologii wychowawczej, o niektóre zagadnienia psychologii klinicznej i psychoanalizy, a także o przygotowanie menedżerskie i informatyczne - jest dzisiaj znakiem czasu. Do zmian w kształceniu nauczycieli trzeba dostosować system ich doskonalenia, przygotowujący pedagogów do indywidualizacji form i metod nauczania oraz ustawicznego ich samokształcenia.

Podane niektóre przyczyny „bezdroży pedagogicznych” w naszym kraju są tylko stwierdzeniem faktów, wyliczeniem negatywnych tendencji. Należy więc poszukiwać dróg przezwyciężenia tych trudności, odwrócenia niekorzystnych zjawisk.

Jedną z możliwych dróg wyjścia z pedagogicznego imasu zaproponował J.A. Zjaziun - dyrektor Instytutu Pedagogiki i Psychologii Oświaty Zawodowej ANP Ukrainy w czasie spotkania przedstawicieli rządu Ukrainy z pracownikami oświaty, które odbyło się na początku 1997 r. w Ministerstwie Oświaty Ukrainy.

Jako pedagog, naukowiec i były minister oświaty, Profesor J.A. Zjaziun przedstawił program „Nauczyciel” i uzasadnił potrzebę jego przyjęcia. Autorami programu są pracownicy naukowcy Instytutu Pedagogiki Psychologii Oświaty Zawodowej ANP Ukrainy, Instytutu Treści i Metod Nauczania Ministerstwa Oświaty oraz pracownicy dydaktyczni wielu wyższych uczelni.

Podstawowym założeniem tego programu jest stwierdzenie, że przygotowanie nauczyciela, jego działalność zawodowa oraz jego sytuacja społeczna są umocowane w zasadniczo nowym kontekście społeczno-ekonomicznym. Jest to sytuacja, w której oświata potrzebuje szczególnej ochrony państwa, zwłaszcza w warunkach rynkowego chaosu.

Realizacja programu „Nauczyciel” wymaga realizacji takich zadań, jak:

- 1) opracowanie i modernizację różnych aktów prawnych, które regulują funkcjonowanie pedagogiczne i kierunkowe nauczycieli;
- 2) przygotowanie państwowych prognoz w zakresie potrzeb kadrowych (potrzeb nauczycielskich) w skali kraju i poszczególnych regionów;
- 3) określenie optymalnej sieci instytucji kształcących nauczycieli;
- 4) opracowanie systemu orientacji i selekcji młodych, zdolnych ludzi do studiowania w uczelniach pedagogicznych (nauczycielskich);
- 5) opracowanie nowej generacji literatury metodycznej i nowoczesnych zestawów (pakietów) edukacyjnych dla nauczycieli;
- 6) połączenie wysiłków naukowców, pracowników oświaty, pracowników Ministerstwa Oświaty, twórczych związków pedagogicznych w diagnozowaniu aktualnych problemów działalności zawodowej nauczycieli;
- 7) opracowanie i realizacja programu finansowania kształcenia i doskonalenia nauczycieli przez budżet państwa;
- 8) udoskonalenie moralnego systemu stymulacji awansu zawodowego nauczyciela.

Realizacja tego programu rozłożona jest na 6 etapów.

Na **I etapie** przewiduje się, opracowanie prognozy zawierającej potrzeby kadrowe w oświacie oraz sformułowanie „państwowego zamówienia” na jej przygotowanie. W tym celu planuje się:

- opracowanie i eksperymentalne wdrożenie teoretycznego modelu prognozowania potrzeb państwa w zakresie kadry nauczycielskiej,
- określenie w perspektywie minimum 5 lat potrzeb na nauczycieli różnych przedmiotów i kierunków oraz realizacja tych potrzeb w uczelniach pedagogicznych. Opracowanie mechanizmu podnoszenia kwalifikacji zawodowych dla absolwentów średnich szkół pedagogicznych i kolegów, którzy są zatrudnieni w placówkach oświatowych,
- organizować systematyczne badania planów życiowych i zawodowych zainteresowań studentów pedagogicznych uczelni i młodych nauczycieli w celu uściślenia prognozy kadrowej.

Na **II etapie** przewiduje się przygotowanie przedzawodowe kandydatów na nauczycieli oraz ich selekcję pod względem predyspozycji psychologiczno-pedagogicznych. Celem tego etapu jest stworzenie warunków dla kształcenia u młodych ludzi potrzeby i gotowości wyboru zawodu nauczyciela oraz systemu selekcji do tego zawodu.

Na tym etapie przewiduje się:

- opracowanie i wprowadzenie systemu stałej pedagogicznej orientacji zawodowej szkolnej młodzieży i systemu selekcji do studiowania w uczelniach kształcących nauczycieli,

- organizowanie przy uczelniach pedagogicznych kształcenia młodych ludzi (głównie ze wsi) na poziomie maturalnym, by po ukończeniu tego typu kształcenia rozpoczęli studia nauczycielskie,
- prowadzenie przy uczelniach pedagogicznych ośrodków dokształcania pedagogicznego ludności z zakresu wychowania rodzinnego, pracy z dziećmi trudnymi, organizacji wolnego czasu itp.

III etap - to optymalizacja sieci uczelni pedagogicznych i instytucji podyplomowego kształcenia nauczycieli. Celem tego etapu jest zorganizowanie sieci wyższych pedagogicznych uczelni oraz podyplomowych instytucji oświatowych - zgodnie z potrzebami kadrowymi poszczególnych regionów. Działania tych ośrodków kształcenia pedagogicznego winny być wspierane przez nowo utworzone zespoły edukacyjno-naukowe. Na tym etapie należy dokonać następujących czynności:

- dokonać korekty sieci uczelni pedagogicznych, zgodnie z ich możliwościami kadrowymi oraz z zapotrzebowaniem regionalnym na nauczycieli;
- zbadać możliwości zorganizowania na bazie uniwersytetów: Narodowego (Kijów), Południowoukraińskiego (Odessa), Tarnopolskiego, Charkowskiego i niektórych regionalnych ośrodków kształcenia pedagogicznego w celu koordynacji kształcenia i doskonalenia nauczycieli w regionach;
- stworzyć warunki w uczelniach pedagogicznych instytutach, kolegiach, innych instytucjach oświatowych do utworzenia wspólnych zespołów naukowo-edukacyjnych.

Etap IV programu „Nauczyciel” dotyczy treści kształcenia pedagogicznego. Jego celem jest opracowanie koncepcji treści kształcenia pedagogicznego, która odpowiadałaby nowym wymaganiom, jakie stawia społeczeństwo nauczycielom szkół u progu XXI wieku. Oznacza to konieczność opracowania standardów kształcenia pedagogicznego uwzględniających potrzebne kierunki i specjalizacje, uzasadnienie co do konieczności ich tworzenia oraz wprowadzenie etapowości studiów. Ponadto należy opracować szereg programów doskonalenia nauczycieli czynnych zawodowo. Istota tego etapu polega także na przygotowaniu nauczycieli do prowadzenia więcej niż jednego przedmiotu nauczania. Realizacja zadań związanych z tym etapem wymaga:

- ustalenia, uzasadnionej potrzebami i warunkami naukowo-dydaktycznymi, listy kierunków i specjalizacji kształcenia nauczycieli, opracowania programów kształcenia pedagogicznego przygotowującego nauczyciela do nauczania dwóch lub więcej przedmiotów,
- opracowania koncepcji państwowych standardów dla ciągłego kształcenia nauczycieli i wychowawców klas początkowych i dzieci w wieku przedszkolnym na czterech poziomach, tj. „młodszy fachowiec”, „licencjat”, „fachowiec”, „magister”,
- przygotowania odpowiednich do standardów kształcenia pedagogicznego - różnego rodzaju narzędzi pomiarowych pozwalających na zmierzenie efektywności tego kształcenia oraz realizowanego doskonalenia zawodowego nauczycieli.

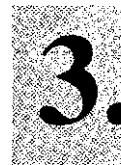
V etap odnosi się do naukowo-metodycznej obudowy procesu kształcenia nauczycieli. Głównym zadaniem tego etapu jest zagwarantowanie systematycznego prowadzenia badań naukowych, stosowanych, dotyczących przygotowania, pracy i doskonalenia nauczycieli, a także opracowania nowoczesnej literatury metodycznej i zestawów środków dydaktycznych odpowiednich do współczesnych technologii kształcenia. Realizacja tego zadania wymaga:

- określenia najważniejszych kierunków badań naukowych dotyczących kształcenia, doksztalcenia, doskonalenia oraz pracy zawodowej nauczycieli, a także wskazania źródeł finansowania tych badań,
- utworzenia w formie eksperymentu na jednym z uniwersytetów samodzielnej jednostki organizacyjnej kształcącej nauczycieli. W skład tej nowej jednostki wchodziłyby instytut, kolegium, instytucje naukowo-badawcze, instytucje kształcenia podyplomowego, jak również szkoła ogólnokształcąca, przedszkole i instytucje pozaszkolne, zorganizowania przy Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy centrów naukowych i metodycznych zajmujących się m.in. zagadnieniami przydatności zawodowej pedagogów,
- opracowania i wydania najnowszej psychologicznej i pedagogicznej literatury dla uczelni pedagogicznych.

Ostatni, **VI etap** - to socjalno-ekonomiczne zabezpieczenie kształcenia nauczycieli i ich działalności zawodowej. Celem tego etapu, który powinien zresztą być realizowany równolegle z poprzednimi pięcioma etapami, jest zagwarantowanie finansowania kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia nauczycieli oraz zabezpieczenie codziennych materialnych i duchowych potrzeb pedagogów.

Scharakteryzowany pokrótce program „Nauczyciel” został zarekomendowany na wspólnym posiedzeniu Kolegiów Ministerstwa Oświaty i Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy - jako program państwowy, konieczny do wprowadzenia do praktyki edukacyjnej.

Na zakończenie pragnę dodać, że badania nad zawodem nauczyciela mają charakter ponadpaństwowy. Stąd na Ukrainie prowadzi się coraz więcej badań wspólnych z pedagogami innych krajów. Ostatnio zwiększyła się liczba badań pedeutologicznych ukraińsko-polskich. Jednym z przykładów takiej współpracy jest liczny udział uczonych z Ukrainy w tej cyklicznie organizowanej konferencji pod interesującym tytułem „Drogi i bezdroża kształcenia nauczycieli”.

Badania oświatowe na Ukrainie: podstawowe kierunki, specyfika organizacyjna, perspektywy³

*„Łączenie oświaty i nauki jest warunkiem modernizacji systemu oświaty głównym czynnikiem dalszego jej rozwoju...”
Państwowa Doktryna Rozwoju Oświaty*

Dla każdej szkoły naukowej, głębi i zakresu jej celów badań, dynamiki rozwoju i perspektyw niebagatelne znaczenie mają doświadczenia zagraniczne, wyniki analiz porównawczych, wspólne opracowania.

Naukowa szkoła - to specjalistyczna współpraca grupy ludzi, którzy zorganizowali się pod przewodnictwem uczonego - lidera. Grupa ta zajmuje się aktywnie pracą badawczą, uwzględniając nowe kierunki, idee, metodologiczne trendy badań - co skutkuje współpracą w zakresie poszukiwania nowych faktów, odkrywania nowej wiedzy.

W szkole naukowej formułuje się hipotezy, koncepcje, teorie. Nikt nie boi się tu dyskusji, przeciwnie - każdy dąży do nich. Wszystko jest podporządkowane swobodzie twórczości⁴ - tak twierdzi lwowski uczonego Dymitr Zerbino - to jest głębia i perspektywa, jaką chcą się kierować współcześni filozofowie, pedagodzy, psychologowie, ekonomiści, matematycy, a także przedstawiciele innych dyscyplin naukowych na Ukrainie, w Polsce, Niemczech, Wielkiej Brytanii, Rosji i innych państwach.

Coroczne spotkania Ogólnopolskiego Seminarium Badawczego w Zubercu (Słowacja) służą dojrzałymi młodym naukowcom, którzy pragną zobiektywizować swoje koncepcje, programy i metody badań, wyniki i wnioski o charakterze teoretyczno-metodologicznym.

Mając na uwadze takie cele Seminarium, pragnę podzielić się z Państwem doświadczeniami ukraińskimi w zakresie organizacji i prowadzenia badań naukowych, z uwzględnieniem bogatej, dobrej tradycji, osiągnięć, a także nowych idei i oczywiście - perspektyw.

³ F. Szlosek (red.): *Badanie, dojrzwianie, rozwój. Wybrane aspekty doboru*. Radom-Siedlce.

⁴ D. Zerbino: *Szkoła naukowa: lider i uczeń (nowa koncepcja)*. Lwów 2001, s. 10.

Priorytety naukowo-badawcze w polityce państwa

Jak wiadomo, działalność naukowa ma wyjątkowe znaczenie dla rozwoju edukacji. Jest ona ukierunkowana na poszukiwanie nowej wiedzy, uzasadnień nowych idei, koncepcji i hipotez, nowoczesnych podejść do wyboru i struktury treści edukacyjnych, zapewnienia odpowiedniego postępu naukowo-technicznego i społeczno-kulturalnego na każdym etapie rozwoju państwa. Badacze winni opracowywać teoretyczno-metodologiczne, psychologiczno-pedagogiczne i metodyczne zasady organizacji procesu dydaktyczno-wychowawczego dla różnych typów szkół i innych placówek oświatowych (od kształcenia podstawowego do podyplomowego), stawiać prognozy oświatowe, aktywnie wpływać na politykę państwa w tym zakresie.

Główne problemy związane z naukowo-badawczą działalnością wynikają ze złożoności zakresu i głębi konkretnych projektów. Ich realizacja wymaga między innymi odpowiedniej bazy formalno-prawnej. W 13-letnim okresie niepodległości Ukrainy opracowano i przyjęto wiele dokumentów ukierunkujących rozwój naukowo-badawczy związany z działalnością edukacyjną. Dokonajmy analizy najważniejszych z nich. I tak, w 1992 r. I Zjazd Pracowników Pedagogicznych Ukrainy przyjął narodowy program „Oświata” (Ukraina XXI wieku). Celem tego dokumentu było określenie strategii rozwoju edukacji narodowej na najbliższe lata i w perspektywie XXI wieku opracowanie realnego systemu całościowego kształcenia i wychowania po to, by osiągnąć wysoki poziom działalności oświatowej, umożliwiający wielostronny rozwój osobowości człowieka, przygotowanie intelektualnego i kulturowego potencjału, stanowiącego najwyższą wartość narodu.

Do strategicznych zadań reformowania oświaty w początkach naszej niepodległości zaliczono:

- wdrożenie i rozbudowę narodowego systemu edukacji jako najważniejszego warunku przygotowania obywatelskiego, kształtowania twórczych osobowości, zapewnienia rozwoju osobistego ludzi oraz transmisji ojczyściej i światowej kultury,
- dostosowanie ukraińskiej edukacji do poziomu oświaty w rozwiniętych państwach świata w drodze systematycznego reformowania jej koncepcyjnych, strukturalnych i organizacyjnych założeń, odejścia od jej monopolistycznej pozycji w państwie w zakresie kształcenia i wychowania (przez powołanie na równych prawach prawnych niepaństwowych placówek) oraz opracowanie wielowariantowej, oświatowej polityki inwestycyjnej³.

Autorzy tego dokumentu wyodrębnili dziesięć naczelných zasad realizacji narodowego programu. Do nich zaliczyli:

- uznanie oświaty za priorytet w działalności państwa,
- demokratyzację oświaty,
- humanizację oświaty,

³ Narodowy program „Oświata” (Ukraina XXI stulecia). Kijów 1994.

- ciągłość oświaty,
- podmiotowość ucznia,
- ukierunkowanie oświaty na tradycję i dorobek narodowy,
- otwartość systemu oświatowego,
- nierozdzielność kształcenia i wychowania,
- różnorodność rozwiązań organizacyjno-programowych,
- wariantowość kształcenia.

Nowe zadania oświatowe, jakie pojawiły się na początku dziewięćdziesiątych lat XX w. na Ukrainie, wymagały między innymi reformy działalności naukowo-badawczej i uznania jej za priorytet polityki państwowej. Stąd wyznaczono strategiczne zadania reformowania działalności naukowej w zakresie oświaty. Do nich zaliczono:

- rozwój fundamentalnych badań w dziedzinach uznanych za priorytetowe obszary nauki w powiązaniu z przygotowaniem kadry naukowej i naukowo-dydaktycznej,
- spowodowanie dynamicznego rozwoju nauk humanistycznych, społeczno-ekonomicznych, przyrodniczych i technicznych w celu zapewnienia wysokiej jakości kształcenia ogólnego i specjalistycznego, co wymaga także udoskonalenia systemu nauczania i wychowania,
- możliwie najpełniejsze wykorzystanie oświatowego potencjału naukowego w celu zapewnienia rozwoju nauki, kultury oraz wypracowania naukowych technologii i konkurencyjnych produktów⁶.

Priorytetowe kierunki reformowania działalności naukowej w obszarze edukacji należy zrealizować poprzez:

- integrację akademickiej, uczelnianej i branżowej nauki;
- ukierunkowanie nauk pedagogicznych na wypracowanie strategii rozwoju oświaty, rozbudowy szkolnictwa, nowych technologii nauczania;
- gruntowną zmianę systemu organizacji, finansowania, nadzorowania oraz stymulowania działalności naukowej, opracowanie nowych formalno-prawnych zasad w celu zapewnienia efektywnego funkcjonowania zaplecza naukowego w zakładach kształcenia;
- stworzenie realnych warunków dla możliwie najbardziej efektywnego wykorzystania oświatowego potencjału naukowego, umożliwienie swobodnej twórczości uczonych;
- rozpoczęcie działania nowego, konkursowego wyboru programów i projektów badań i dokonań uczonych⁷.

W przyjętym programie uwzględniono następujące cztery drogi rozwoju działalności naukowej:

1. Powołania koordynacyjnych centrów działalności naukowej, instytutów naukowo-badawczych i innych placówek posiadających własną osobowość prawną i funkcjonujących przy placówkach naukowych, wydziałach, katedrach itp.

⁶ Tamże, s. 48–49.

⁷ Tamże.

2. Objęcie koordynacją ogółu działalności naukowej oraz obrona interesów uczonych i ich praw autorskich.
3. Określenia strategii oraz kierunków rozwoju naukowego i twórczo-poznawczych kierunków prac naukowych, stworzenia dla nich właściwych warunków organizacyjno-finansowych.
4. Ustalenia statusu naukowego szkół oraz zapewnienia wszechstronnego ich rozwoju⁸.

Jeszcze jeden dokument o ogólnopaństwowym znaczeniu wymaga, ze względu na swoją wagę, omówienia. Mowa o Narodowej Doktrynie Rozwoju Oświaty, opracowanej z uwzględnieniem światowych tendencji własnego dorobku i doświadczenia. Ten strategiczny dokument przyjęto podczas II Ogólnoukraińskiego Zjazdu Pracowników Oświaty w marcu 2001 r., a zatwierdzony został Dekretem Prezydenta Ukrainy 17 kwietnia 2002 r.

W rozdziale „Oświata i nauka” Narodowej Doktryny sformułowano 12 ważnych zagadnień wyznaczających kierunki zapewnienia naukowego rozwoju edukacji na Ukrainie, a w szczególności:

- połączenie oświaty i nauki jako warunek modernizacji oświaty, główny czynnik dalszego jej rozwoju;
- fundamentalizacja oświaty, intensyfikacja badań naukowych w szkołach wyższych i w placówkach naukowo-badawczych Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy;
- innowacyjna działalność pedagogiczna we wszystkich zakładach kształcenia, równość akredytacyjna i własnościowa;
- właściwa promocja i obrona innowacji pedagogicznych oraz rezultatów pedagogiczno-naukowej działalności jako intelektualnej własności;
- wprowadzenie państwowych standardów edukacyjnych opartych na naukowej ekspertyzie;
- zachęcanie do naukowej działalności uczniów, studentów i kadre pedagogiczną;
- pogłębienie współpracy zakładów kształcenia (szkół) i placówek naukowo-badawczych;
- zachęcanie pracowników naukowych Akademii Nauk oraz branżowych akademii do uczestnictwa w szkolnym procesie dydaktyczno-wychowawczym i badaniach tego procesu;
- ciągły rozwój pedagogiki i psychologii jako nauk i zaliczenie ich do priorytetowych obszarów rozwoju nauki na Ukrainie⁹.

Akademia Pedagogicznych Nauk Ukrainy (APN)

Akademia Pedagogicznych Nauk Ukrainy jako państwowa instytucja naukowa została powołana w 1992 r. (Dekret Prezydenta Ukrainy z 4 marca 1992 r., a także postanowienie Rady Ministrów Ukrainy z 16 czerwca 1992 r.).

⁸ Tamże, s. 50.

⁹ Narodowa Doktryna Rozwoju Oświaty. Kijów 2002, s. 150–151.

Do podstawowych zadań APN Ukrainy zaliczyć można:

- opracowanie nowej filozofii oświaty, sformułowanie państwowych standardów edukacyjnych i standardów oceny jakości kształcenia i wychowania na różnych poziomach tych procesów;
- ustalenie i uzasadnienie celów systemu edukacji narodowej;
- opracowanie podręczników i środków dydaktycznych nowej generacji;
- opracowanie progresywnych technologii kształcenia, informatyzacja i komputeryzacja procesu nauczania-uczenia się;
- badanie aktualnych problemów psychologii ogólnej, rozwojowej i psychologii nauczania-uczenia się;
- kompleksowa analiza społecznych uwarunkowań psychologicznego i indywidualnego rozwoju dzieci i młodzieży;
- przygotowanie kadr naukowych przez studia doktoranckie i staże habilitacyjne, funkcjonujące w instytutach APN Ukrainy¹⁰.

Ogólna liczba członków APN Ukrainy wynosi 140 osób, w tym 52 członków zwyczajnych i 88 członków korespondentów. Ponadto w skład Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy wchodzi 21 zagranicznych członków, wśród nich 5 znanych polskich pedagogów. Są to profesorowie: Henryk Bednarczyk, Stefan Kwiatkowski, Tadeusz Lewowicki, Franciszek Szlosek i Jolanta Wilsz.

Struktura APN Ukrainy obejmuje pięć następujących wydziałów:

- Teorii i Historii Pedagogiki,
- Dydaktyki, Metodyki i Oświatowych Technologii Informacyjnych,
- Psychologii, Filozofii i Pedagogiki Specjalnej,
- Pedagogiki i Psychologii Szkoły Wyższej,
- Pedagogiki i Psychologii Kształcenia Zawodowego.

W obrębie APN Ukrainy funkcjonuje 11 instytutów, w tym: Instytut Pedagogiki, Instytut Psychologii im. G.S. Kościuka, Instytut Problemów Wychowania, Instytut Pedagogiki i Psychologii Kształcenia Zawodowego, Instytut Pedagogiki Specjalnej, Instytut Psychologii Społeczno-Politycznej, Instytut Szkoły Wyższej, Instytut Środków Dydaktycznych, Instytut Nauczania Języków Obcych, Centralny Instytut Kształcenia Podyplomowego, Doniecki Instytut Kształcenia Podyplomowego Pracowników Inżynieryjno-Pedagogicznych.

Ponadto w strukturze APN Ukrainy powołano 7 centrów:

- Krymskie Centrum Naukowo-Metodyczne (Symferopol),
- Oświatowo-Naukowe Centrum Kształcenia Zawodowego (Kijów),
- Centrum Informacyjno-Komputerowych Systemów (Kijów),
- Ukraińskie Centrum Naukowo-Metodyczne Psychologii Stosowanej i Pracy Socjalnej (Kijów),
- Naukowo-Metodyczne Centrum „Ukraińska Etnopedagogika i Narodoznawstwo” (Iwanofrankowsk),
- Lwowskie Centrum Naukowo-Praktyczne (Lwów),
- Naukowo-Metodyczne Centrum „Treści Szkolnej Oświaty” (Połtawa).

¹⁰ Biuletyn informacyjny. Akademia Pedagogicznych Nauk Ukrainy. Kijów 2002, s. 4.

Integralną częścią Akademii jest Państwowa Biblioteka Naukowo-Pedagogiczna im. W. Suchomlińskiego, posiadająca około 400 tys. wolumenów oraz Muzeum Pedagogiczne Ukrainy. W strukturze APN Ukrainy działają także regionalne centra naukowe: Południowe Centrum Naukowe (Odessa), Wschodnie Centrum Naukowe (Charków), Regionalne Centrum Naukowo-Metodyczne przy Uniwersytecie Narodowym w Dniepropietrowsku.

Zgodnie z tematyką planów naukowo-badawczych w 2003 roku uczeni zatrudnieni w Akademii zrealizowali, w ramach tej instytucji, 227 tematów badawczych w 35 obszarach. Oprócz tego wykonano 27 tematów w ramach narodowych (7), państwowych (2), interdyscyplinarnych i branżowych (9) programów badań. Rezultaty prac naukowo-badawczych zostały wprowadzone do praktyki oświatowej w 102 wyższych szkołach, w 124 szkołach ogólnokształcących, 35 szkołach zawodowych i w 35 innych placówkach oświatowych.

Pracownicy APN Ukrainy dołożyli wielu starań, by opracować system formalno-prawny zapewniający funkcjonowanie oświaty, co wpływało także na zwiększenie roli nauk pedagogiczno-psychologicznych w państwowotwórczych procesach. Szczególnie praca kadry naukowej APN Ukrainy pozwoliła na opracowanie państwowych standardów pełnej średniej szkoły ogólnokształcącej, wyższych szkół różnego typu oraz koncepcji rozwoju kształcenia zawodowego, kształcenia profilowego w ogólnokształcących szkołach, jak również programu wychowania dzieci i młodzieży na Ukrainie. Przedstawiciele Akademii brali udział w parlamentarnych konsultacjach z zakresu oświaty, w posiedzeniach sejmowej Komisji Nauki i Oświaty, gdzie udzielano odpowiedzi na pytania związane z regulacją stanu prawnego oświaty na Ukrainie¹¹.

W naukowych strukturach Akademii zatrudnionych jest 1481 pracowników naukowych, w tym 147 doktorów habilitowanych i 447 doktorów. Akademia posiada własne wydawnictwo „Myśl Pedagogiczna”. Głównymi periodykami APN Ukrainy są: „Gazeta Pedagogiczna” i teoretyczno-naukowe czasopismo pt. „Pedagogika i Psychologia”. Akademia jest także współwydawcą wielu specjalistycznych, naukowo-metodycznych czasopism, a w szczególności: „Droga Oświatowa”, „Komputer w Szkole...”, „Kształcenie Zawodowe”, „Biologia i Chemia w Szkole”, „Język Ukraiński i Literatura w Szkole”, „Matematyka w Szkole”, „Niepełnosprawni”, „Szkolnictwo Wyższe na Ukrainie”, „Ustawiczne Kształcenie Zawodowe: Teoria i Praktyka” i inne.

Przy Prezydium Akademii Pedagogicznych Nauk Ukrainy funkcjonuje Koordynacyjna Rada Badań Naukowych w zakresie pedagogiki i psychologii. Członkowie tej Rady (zwyczajni i korespondenci) realizują konsultacje w zakresie tematyki prac naukowych, pozwalające na podejmowanie takich tematów badawczych, które są potrzebne współczesnej pedagogice i psychologii oraz praktyce oświatowej, a jednocześnie uwzględniają światowe tendencje.

¹¹ Zestawienie prac APN Ukrainy za 2003 p. Kijów 2004, s. 3-4.

Perspektywiczne obszary badań

Realizacja ustalonych celów i zadań rozwoju oświaty w pierwszym ćwierćwieczu XXI stulecia wymaga koncentracji na dalszym rozwoju pedagogicznych i psychologicznych badań, wyznaczenia priorytetowych kierunków, twórczego wykorzystania rezultatów naukowych poszukiwań, które wykonano w poprzednim okresie.

Ustalenia II Ogólnoukraińskiego Zjazdu Pracowników Oświatowych¹² oraz Narodowej Doktryny Rozwoju Oświaty¹³ określiły nowe metodologiczne i teoretyczne orientacje, wymagające głębokich opracowań, a także istotnych zmian organizacyjnych w badaniach pedagogicznych i psychologicznych oraz w systemie przygotowywania kadr pedagogicznych. W rezultacie winny doprowadzić do realnego wpływu osiągniętych wyników badań na innowacyjne działania dydaktyczno-wychowawcze w placówkach edukacyjnych.

Uwzględniając światowe tendencje, wymogi współczesności oraz założenia polityki państwa w zakresie rozwoju oświaty, ustalono podstawowe obszary badań pedagogiczno-psychologicznych na Ukrainie. Zostały one w dniu 16 kwietnia 2002 r. omówione, a następnie zatwierdzone przez Zebranie Ogólne APN Ukrainy.

Obecnie struktura dziedzin i obszarów badawczych w obrębie pedagogiki i psychologii na Ukrainie przedstawia się następująco:

I. PEDAGOGIKA

1. Problemy metodologiczne pedagogiki
2. Historia pedagogiki
3. Teoria i metodyka wychowania
4. Kształcenie ustawiczne
5. Informatyzacja kształcenia
6. Aktywizujące nauczanie
7. Jakość kształcenia
8. Prawo oświatowe
9. Ekonomia oświaty

II. PSYCHOLOGIA

10. Teoretyczno-metodologiczne podstawy nauk psychologicznych
11. Teoretyczne i rzeczywiste problemy psychologii osobowości i psychologii społecznej
12. Społeczno-psychologiczne problemy transformacyjnych procesów
13. Psychologia współczesnego nauczania i wychowania
14. Psychologiczne podstawy twórczości
15. Teoretyczno-metodologiczne i metodyczne problemy psychologii praktycznej
16. Zasady metodologiczne i rzeczywiste problemy psychologii politycznej

¹² Oświata na Ukrainie: Wystąpienie Ministra Oświaty i Nauki na II Ogólnopolskim Zjeździe Pracowników Oświatowych.

¹³ Narodowa Doktryna Rozwoju Oświaty. Kijów 2002.

17. Teoretyczne zasady psychologii zarządzania i psychologii pracy
 18. Psychologia zdrowego życia
 19. Psychologia kształcenia zawodowego
- III. KSZTAŁCENIE PRZEDSZKOLNE
20. Treść i technologia kształcenia przedszkolnego
- IV. KSZTAŁCENIE OGÓLNE NA ŚREDNIM POZIOMIE
21. Metodologia ogólna i dydaktyki przedmiotowe
 22. Treści szkolnego kształcenia
 23. Teoria i metodyka nauczania-uczenia się
- V. KSZTAŁCENIE SPECJALNE
24. Teoretyczne i metodyczne zasady rozwoju kształcenia dzieci ze specyficznymi potrzebami
- VI. KSZTAŁCENIE ZAWODOWE
25. Metodologiczne i teoretyczne problemy kształcenia zawodowego
 26. Kształtowanie osobowości w procesie kształcenia zawodowego
- VII. KSZTAŁCENIE ZAWODOWO-TECHNICZNE
27. Teoria i praktyka kształcenia zawodowego
 28. Praktyczne kształcenie zawodowe
 29. Kształcenie zawodowe specjalne
- VIII. KSZTAŁCENIE W WYŻSZEJ SZKOLE
30. Treści, formy i technologia kształcenia w szkole wyższej
 31. Wyższa oświata pedagogiczna
 32. Kształcenie podyplomowe

Dla każdego przedstawionego obszaru badań opracowano teoretyczno-metodologiczne uzasadnienia oraz zaproponowano tematyczną wizję badań. Jest ona ważna przy ustalaniu planów prac naukowo-badawczych katedr w wyższych szkołach różnych profili oraz w zakładach i pracowniach instytutów naukowo-badawczych, jak również przy ustalaniu tematów prac doktorskich i habilitacyjnych.

Takie podejście pozwoliło na narodziny bądź utrwalenie się następujących subdyscyplin pedagogicznych¹⁴: dydaktyka, pedagogika porównawcza, pedagogika społeczna, pedagogika specjalna, pedagogika przedszkolna, pedagogika szkolna, pedagogika zawodowa, pedagogika pracy, pedagogika wojskowa, pedagogika rodziny, pedagogika turystyki, pedagogika zdrowia itd.

Podkreślmy także wyjątkowe znaczenie ustalenia naukowych specjalności zatwierdzonych przez Prezydium Komisji Kwalifikacyjnej ds. Stopni i Tytułów Naukowych (Wyższej Komisji Atestacyjnej) przy Radzie Ministrów Ukrainy. Oto zestawienie tych specjalności w ujęciu tabelarycznym.

¹⁴ Pedagogika ogólna i subdyscypliny. Red. L. Turowski. Warszawa 1999.

Tabela 1. Pedagogiczne specjalności naukowe na Ukrainie

Kod cyfrowy specjalności	Nazwa specjalności
13.00.01	Pedagogika ogólna i historia pedagogiki
13.00.02	Teoria metodyka nauczania (w zakresie wiedzy pojęciowej)
13.00.03	Korektywna pedagogika
13.00.04	Teoria i metodyka kształcenia zawodowego
13.00.05	Pedagogika społeczna
13.00.06	Teoria, metodyka organizacja działalności kulturalno- -oświatowej
13.00.07	Teoria i metodyka wychowania
13.00.08	Pedagogika przedszkolna
13.00.09	Teoria kształcenia
24.00.01	Sport olimpijski i zawodowy
24.00.02	Kultura fizyczna, wychowanie fizyczne

Tabela 1. Psychologiczne specjalności naukowe na Ukrainie

Kod cyfrowy specjalności	Nazwa specjalności
19.00.01	Psychologia ogólna, historia psychologii
19.00.02	Psychofizjologia
19.00.03	Psychologia pracy, inżynierska psychologia
19.00.04	Psychologia medyczna
19.00.05	Psychologia społeczna
19.00.06	Psychologia prawa
19.00.07	Psychologia rozwojowa
19.00.08	Psychologia specjalna
19.00.09	Psychologia pracy w szczególnych warunkach
19.00.10	Psychologia zarządzania, psychologia ekonomii

Dla każdej naukowej specjalności opracowano charakterystyki („Paszporty”), których struktura obejmuje: kod i nazwę specjalności, formułę specjalności, podstawowe kierunki badań, gałąź nauki, z jakiej przyznaje się stopień naukowy. Przykładowo podajemy pełną charakterystykę specjalności: teoria kształcenia.

P A S Z P O R T

S p e c j a l n o ś ć

13.00.09 - teoria kształcenia

1. Formuła specjalności

Teoria kształcenia - to gałąź pedagogiki, jaka obejmuje różne związki komponentów procesu kształcenia i na podstawie ustalonych prawidłowości opracowuje pewne systemy kształcenia. Badania w zakresie teorii kształcenia są ukierunkowane na stworzenie metodyk i technologii kształ-

cenia zorientowanych na rozwój osobowości, zapewnienia aktywności poznawczej podmiotu uczącego się na każdym etapie rozwoju oraz kształtowania właściwych kompetencji i pozytywnych motywacji do uczenia się, a także stworzenia warunków dla twórczego rozwoju indywidualności.

2. Podstawowe kierunki badawcze
 - Struktura i prawidłowości procesu dydaktycznego.
 - Teoria treści średniego, wyższego i podyplomowego kształcenia ogólnego.
 - Specyficzne systemy i technologie dydaktyczne.
 - Humanizacja i humanitaryzacja procesu dydaktycznego: teoria i metodyka.
 - Motywacja uczenia się jako problem dydaktyczny.
 - Dydaktyczne aspekty rozwoju twórczej osobowości ucznia i studenta.
 - Zasady teoretyczne kształcenia profilowanego w szkołach ogólnokształcących.
 - Formy i metody indywidualizacji procesu dydaktycznego w szkołach średnich i wyższych.
 - Teoria podręcznika.
 - Ocena efektywności badań procesu dydaktycznego.
3. Gałąź nauki, z jakiej przyznaje się stopień naukowy
 - nauki pedagogiczne.

4.

Kształcenie pedagogów nowej generacji sprawą państwową¹⁵

Ludzkość wstąpiła do nowej epoki historycznej - trzeciego tysiąclecia, XXI w. W związku z tym pojawiły się zasadniczo nowe problemy - duchowe, naukowe, techniczne, ekonomiczne, medyczne, społeczno-kulturalne etc. Ich rozwiązywanie jest niemożliwe bez docenienia i poszanowania nauczyciela w skali ogólnokrajowej, bez ewolucji jego statusu społecznego, godnej zapłaty za pracę, stworzenia warunków dla jego samodoskonalenia, uaktywniania zdolności i rozwijania kreatywności. Są to postulaty zawarte w wielu dokumentach organizacji międzynarodowych przyjmowanych na przełomie drugiego i trzeciego tysiąclecia.

„Sprawozdanie Międzynarodowej Komisji do Spraw Edukacji dla XXI wieku” zostało przedstawione przez UNESCO w roku 1996. Ten dokument, stworzony przez grupę naukowców z różnych krajów pod kierownictwem Jacquesa Delorsa, wszedł do historii pod tytułem „Edukacja - jest w niej ukryty skarb”. „W obliczu rozlicznych wyzwań edukacja jawi się jako szansa, którą należy bezwzględnie wykorzystać w dążeniu ludzkości do ideałów pokoju, wolności i sprawiedliwości społecznej. Kończąc pracę, Komisja pragnęłaby wyrazić swe głębokie przeświadczenie o doniosłej roli edukacji w stałym rozwoju jednostki i społeczeństwa” - 1.1 tezą rozpoczął Jacques Delors przedmowę do Sprawozdania Komisji Międzynarodowej¹⁶. W realizacji określonych celów i kierunków rozwoju oświaty w XXI w. wielkie nadzieje pokładane są w wykładowcach, ponieważ przeważnie od nich zależy, żeby wyznaczone cele urzeczywistniły się. „Wkład nauczycieli jest sprawą zasadniczą w przygotowaniu młodzieży nie tylko do ufnego stosunku do przyszłości, lecz również do zdecydowanego i odpowiedzialnego jej uczestnictwa w budowaniu tej przyszłości” - taki wniosek został wyciągnięty w Raporcie „Edukacja - jest w niej ukryty skarb”¹⁷. W ten sposób potwierdzono istotne znaczenie zarówno przygotowania fachowego, jak również statusu społecznego i warunków pracy nauczycieli. Bowiem:

¹⁵ E. Filipiak E., R. Gerlach, K. Jakubiak (red.): Współczesne problemy nauk pedagogicznych w wybranych krajach Europy. Bydgoszcz 2006.

¹⁶ Edukacja - jest w niej ukryty skarb: Raport dla UNESCO Międzynarodowej Komisji do spraw Edukacji dla XXI wieku. Genewa 1998, s. 9.

¹⁷ Tamże, s. 147.

„Aby polepszyć jakość edukacji, należy najpierw polepszyć rekrutację, przygotowanie, status społeczny i warunki pracy nauczycieli, ponieważ tak długo nie będą mogli spełnić oczekiwań, jak długo nie będą mieć pożądaných wiadomości i umiejętności, zalet osobistych, możliwości zawodowych i motywacji”¹⁸. Zdaniem Komisji, fachowe przygotowanie nauczycieli trzeba przemyśleć dlatego, żeby kształcić u przyszłych pedagogów te ludzkie i intelektualne cechy, które mogą sprzyjać wykorzystaniu nowego podejścia do nauczania, udowodnionego w Raporcie UNESCO.

Należy zaznaczyć, że te postulaty przewijają się także w innych dokumentach międzynarodowych.

Rekomendacji w sprawozdaniu z 45 sesji UNESCO „Wzmacnianie roli nauczyciela w świecie, który się zmienia: problematyka, horyzont, preferencje”, (1996) zawarto uchwałę Międzynarodowego Biura Kształcenia, która wymienia pięć tematów zasadniczych:

- nowy profil zawodowy kadry nauczycielskiej i podniesienie społecznego statusu zawodu nauczycielskiego;
szkolenie nauczycieli i kadry pedagogicznej, przed podjęciem pracy, a także ustawiczne doksztalcanie w trakcie pracy,
- nowe technologie informacyjne - rola i funkcje nauczycieli,
- udział nauczycieli w zarządzie zmianami w dziedzinie oświaty,
- stosunki z innymi partnerami społecznymi.

W związku z potrzebą opracowania sylwetki współczesnego nauczyciela i podniesieniem jego statusu społecznego w ww. dokumencie zostało podkreślone znaczenie zmian w życiu społecznym, ekonomicznym i politycznym obecnej generacji. Determinują one nowy typ wykształcenia, który ukształtuje w uczniach nowe nawyki i umiejętności¹⁹.

Przewartościowanie ramowych programów studiów, opracowanie nowych krajowych standardów oświatowych i ocena jakości wykształcenia przewidują na wielką skalę, udział nauczyciela, zwłaszcza jeżeli te reformy są wynikiem decentralizacji systemu zarządzania oświatą. Te najważniejsze zagadnienia wymagają nauczania na wysokim poziomie, co z kolei powoduje potrzebę wysokiego profesjonalizmu wykładowców. Jak zaznaczają autorzy wspomnianej sesji, w zawodzie nauczyciela powinny być stosowane nowe zachęty. Nauczyciele powinni mieć specjalistyczne przygotowanie dlatego, żeby odpowiadać nowym wymaganiom, których skala stale wzrasta. Od nauczycieli wymaga się krytycznego uświadomienia i wartościowania procesów, które zachodzą. To oni będą tworzyć nową rzeczywistość i brać aktywny udział w sprawach związanych z zarządzaniem oświatą.

Światowa tendencja ustawicznego kształcenia wymaga stałego podnoszenia poziomu wiedzy i kształtowania nowych nawyków nauczycieli, a także

Tamże, s. 148.

Organizacja Narodów Zjednoczonych do kwestii oświaty, nauki i kultury. Międzynarodowa Konferencja Oświatowa. Sesja 45. „Wzmocnienie roli nauczycielstwa w zmieniającym się świecie: problemy, perspektywy, preferencje”, Genewa, Międzynarodowe Centrum Konferencyjne, 3.09-5.10.1996, s. 6.

rozumienia przez nich aktualnych problemów. Powoduje to zmiany w treści i metodologii przygotowania pedagogicznego nauczycieli i jednocześnie potwierdzi konieczność ciągłego podnoszenia własnych kwalifikacji zawodowych.

Biorąc pod uwagę nowe zagadnienia, eksperci uczestniczący w konferencjach międzynarodowych doszli do wniosku, że nauczycielom jest potrzebne:

- zapewnienie stałego rozwoju osobistego, w tym doskonalenie wiedzy i nawyków pedagogicznych,
- uświadamianie, jakie wartości i preferencje światopoglądowe sprzyjają funkcjonowaniu „zdrówemu” społeczeństwu ludzkiemu,
- zapewnienie skutecznego zarządzania naukowym środowiskiem i zasobami ludzkimi,
- umiejętne łączenie programów naukowych z wymogami społeczeństwa,
- umiejętne udzielanie rad (wskazówek i instrukcji dotyczących rozwoju i uczenia się) poszczególnym dzieciom i zarządzanie grupami dzieci,
- umiejętne określanie i używanie różnych metod nauczania,
- umiejętna praca z rodzicami i innymi członkami gromady,
- umiejętnie stosowanie procedur badawczych.

Uzasadniony został także wniosek o to, że pierwotne przygotowanie nauczycieli ma być jak najbardziej solidne, i na jego podstawie jest niezbędne zbudowanie ich dalszego rozwoju zawodowego. Wzmacnia się więc znaczenie podnoszenia ich kwalifikacji w okresie całej działalności zawodowej.

Podkreślić należy, że te konkluzje i zalecenia mają duże znaczenie nie tylko dla nauczycieli szkół ogólnokształcących, ale także szkół zawodowych różnych typów.

W Rekomendacji dotyczącej wykształcenia technicznego i pedagogicznego, przyjętej na 31 Sesji Generalnej UNESCO w 2001 r. szczególną uwagę zwrócona na personel pedagogiczny. W § IX „Personel” kwestii personelu pedagogicznego zostało poświęconych 18 artykułów. W artykule 74 podkreślano, że „wszyscy nauczyciele systemu oświaty technicznej i zawodowej, w tym instruktorzy, mistrzowie, prowadzący zajęcia praktyczne, powinni być rozpatrywani jako personel pedagogiczny; dla nich ma być przyjęty ten sam status, który jest stosowany do ich kolegów w systemie wykształcenia ogólnego²⁰”.

W związku z tym ich dotyczy Rekomendacja o położeniu nauczycieli, przyjęta 5 października 1966 r. przez Międzynarodową konferencję, poświęconą omówieniu tego zagadnienia. Chodzi o tezę, dotyczą przygotowania zawodowego i kontynuacji kształcenia, a także zatrudnienia i awansu oraz praw i obowiązków nauczycieli, warunków dla skutecznej nauki i zatrudnienia, ich zarobków, zabezpieczenia materialnego. UNESCO kładzie nacisk na potrzebę wyeliminowania dowolnie stworzonych różnic między nauczycielami, którzy pracują w specjalistycznych szkołach technicznych i zawodowych i szkołach systemu oświaty ogólnej.

Jednocześnie w rozpatrzonej Rekomendacji UNESCO są przedstawione wymagania w stosunku do nauczycieli, którzy realizują nauczanie techniczne i zawodowe w ciągu pełnej i niepełnej roboczości. Najpierw oni „powinni

²⁰ Tamże, s. 23.

mieć odpowiednie cechy indywidualne, moralne, profesjonalne i pedagogiczne, a także mieć solidne przygotowanie wyjściowe, które pozwala im działać w stale zmieniającym się środowisku naukowym, technicznym i społecznym, i adaptować się w nim²¹. To powoduje, że wymogi w stosunku do wykładowców przedmiotów technicznych i profesjonalnych nauczycieli powinny obejmować: zapoznanie się z szerokim zakresem specjalności; rozwinięcie zdolności, korelowanie tych specjalności, a także rozpatrywanie ich w szerszym kontekście społecznym, ekonomicznym, ekologicznym, historycznym i kulturalnym; przygotowanie do profesjonalnej orientacji uczniów z uwzględnieniem zawartości przedmiotów zawodowych.

Jak jest zaznaczone w tym dokumencie międzynarodowym, przygotowanie do działalności nauczycielskiej w dziedzinie oświaty technicznej i zawodowej ma realizować się, przeważnie na poziomie programów szkoły wyższej. Koniecznym warunkiem dla ww. przygotowania jest uzyskanie wykształcenia średniego lub równoważnego. Kładzie się nacisk na to, że opracowanie wszystkich programów powinno uwzględniać następujące cele:

- odpowiadać w dziedzinie technicznego i zawodowego przygotowania normom, stosowanym do zawodu pedagogicznego i sprzyjać udoskonaleniu tych norm;
- rozwijać w przyszłych nauczycielach zdolność do kształcenia zarówno w zakresie teoretycznych, jak i praktycznych aspektów tych dyscyplin ze szczególnym naciskiem na niezbędność wykorzystania tam, gdzie jest taka potrzeba, informacyjnych i komunikacyjnych technologii, rozwijać w nich poczucie odpowiedzialności za wiedzę obejmującą nowoczesne tendencje w poszczególnych dziedzinach;
- zapewniać taki poziom, aby przyszli nauczyciele dysponowali wiedzą, pozwalającą po odbyciu dodatkowego przygotowania wykładać w dziedzinach pokrewnych²².

W nowoczesnych warunkach szczególnie aktualne są rekomendacje dotyczące kształtowania u pedagogów gotowości do korzystania z dystansowych metod kształcenia, a także do prowadzenia badań w odpowiedniej dziedzinie.

Uważamy za celowe podkreślić także precyzyjność wskazań, dotyczących szeregu obowiązujących elementów przygotowania wszystkich nauczycieli oświaty technicznej i zawodowej w ramach zarówno przygotowania pierwotnego, jak i programów podnoszenia kwalifikacji. W szczególności chodzi o:

- pedagogiczną teorię kształcenia w ogóle, w szczególności o dziedzinę oświaty technicznej i zawodowej;
- psychologię i socjologię oświaty, które są połączone z kierunkami (dziedzinami) specjalizacji przyszłych nauczycieli;
- nawyki zarządzania pracą w klasie, szczególną metodę kształcenia według

²¹ Tekst odnowiony. Rozpatrzona na nowo rekomendacja dla oświaty technicznej i zawodowej (1972 r.): propozycja Dyrektora//Konferencja generalna. Sesja 31. Paryż 2001, s. 24.

²² Tamże, s. 25.

- przedmiotów (kierunków) oświaty technicznej i zawodowej i pracy, do której przygotowuje się przyszły nauczyciel i metod oceny poziomu pracy ucznia;
- przygotowanie do wyboru i korzystania z nowoczesnych edukacyjnych metod i podręczników, w tym modułowych i komputerowych materiałów dydaktycznych;
 - pedagogiczną praktykę, przed nominacją na stanowisko pod opieką doświadczonego pedagoga;
 - nabycie metod orientacji w dziedzinie oświaty i działalności fachowej, także zapoznanie się z pracą administracyjną w dziedzinie oświaty;
 - gotowość do planowania pracy naukowej w toku zajęć praktycznych i laboratoryjnych, a także umiejętność korzystania i obsługiwanienia wyposażenia laboratoryjnego i innego;
 - porządne przygotowanie z zakresu techniki bezpieczeństwa z naciskiem na naukę norm i zasad techniki bezpieczeństwa i pokaz ich stosowania w miejscu pracy poprzez przykład osobisty²³.

Również została zwrócona uwaga na zachęcenie personelu pedagogicznego do przedłużenia kształcenia i szkolenia niezależnie od kierunków specjalizacji i stworzenie do tego odpowiednich warunków. Kształcenie w toku życia ma być zapewnione różnymi środkami i, między innymi, skupiać się na:

- stałym sprawdzaniu poziomu wiedzy, kompetencji, nawyków i ich doskonaleniu;
- systematycznym odnawianiu specjalistycznych zawodowych nawyków i poszerzaniu wiedzy;
- okresowej pracy w odpowiednim sektorze zawodowym²⁴.

Uważamy za celowe podkreślić, że w rozpatrzonej na nowo „Rekomendacji o wykształceniu technicznymi zawodowym” zostały uwzględnione zalecenia II Międzynarodowego Kongresu Technicznej i Zawodowej Oświaty, który odbył się w Seulu, w kwietniu 1999 r. W wymienionym akcie zostały wzięte pod uwagę zagadnienia i problemy, które powstaną w XXI stuleciu w związku z procesem globalizacji i rewolucji w dziedzinie informacyjnych i komunikacyjnych technologii²⁵. Dokonując teoretyczno-metodologicznego uzasadnienia problematyki dotyczącej przygotowania nauczycieli oświaty zawodowej, należy także uwzględnić tezy przedstawione we „Wnioskach o rozwoju ludzkich zasobów i szkoleniu kadry”, ustalonych przez 88. sesję Generalną Konferencji Międzynarodowej Organizacji Pracy w roku 2000.

Ten dokument został przyjęty na podstawie referatu „Szkolenie kadry i zapewnienie zatrudnienia: sprzyjanie integracji społecznej, podwyższanie skuteczności zatrudnienia młodzieży”.

Dla systemów oświaty technicznej i zawodowej w różnych krajach, w tym Ukrainie, zasadnicze znaczenie ma następująca teza: „Technologiczne zmiany,

²³ Tamże, s. 25-26.

²⁴ Wykształcenie zawodowe w XX wieku. Materiały Międzynarodowego Kongresu Technicznej i Zawodowej Oświaty. Seul, Republika Korea, 26-30.04.1985 r., Moskwa 2000, s. 27.

²⁵ Tamże, s. 84.

zmiany, które zachodzą na rynkach finansowych, ukazanie się globalnych rynków towarów i usług, konkurencja międzynarodowa, gwałtowny wzrost bezpośrednich inwestycji zagranicznych, nowe strategie prowadzenia biznesu, nowa taktyka zarządzania, nowe formy organizacji biznesu i pracy wchodzą do najbardziej rzeczowych przekształceń i zmian w domenie pracy. Większość z tych zmian jest także składnikiem globalizacji, która ogarnia różne procesy, sprzyjające ostrej integracji działalności ekonomicznej w nowoczesnym świecie²⁶. Tu także zostało zaznaczone, że „wykształcenie i szkolenie są elementami zarówno ekonomicznej, jak i społecznej reakcji na proces globalizacji”. One również są środkiem, za pośrednictwem którego można podwyższać jakość pracy i jej organizacji, wydajność pracy obywateli, dochody pracowników, zdolności konkurencyjne przedsiębiorstw, sprzyjać zagwarantowanemu zatrudnieniu i sprawiedliwości społecznej. Dlatego wykształcenie i szkolenie kadry jest podstawą godnej pracy.

Wykształcenie i szkolenie kadry pomaga poszczególnym obywatelom podwyższać swoje szanse na zatrudnienie w warunkach ostrych zmian, które zachodzą na wewnętrznych i zewnętrznych rynkach pracy. Te i inne założenia mają metodologiczne znaczenie dla ustalenia preferencji i przygotowania pedagogów dla oświaty zawodowej.

Ich idee z całą rozciągłością znalazły odbicie w Narodowej doktrynie rozwoju oświaty, m.in. w kapitule VIII - „Nieprzerwane wykształcenie, nauczanie się w ciągu życia” i XIII kapitule - „Przygotowanie pedagogicznej i naukowo-pedagogicznej kadry”²⁷.

Nieprzeciętnym zdarzeniem w historii Ukrainy jest akceptacja przez Gabinet Ministrów programu państwowego „Nauczyciel” (rozporządzenie z 28 marca 2002 r., nr 379). W tym programie ustala się potrzebę doskonalenia systemu przygotowania nauczycieli dla technicznych szkół zawodowych. Sieć wyspecjalizowanych uczelni wyższych, które zapewniają przygotowanie wykładowców, mistrzów szkolenia przemysłowego oraz pedagogów wykształcenia zawodowego według branży przemysłu i dziedzin działalności do tego czasu nie odpowiadała zapotrzebowaniom.

Został sformułowany wniosek dotyczący nieuregulowania prognozy zapotrzebowania na oświatowców, określenia zasięgu zapotrzebowania państwa na ich szkolenie. Również zostało zauważone, że istnieje międzyregionalna dysproporcja w zasięgu szkolenia oświatowców, nie opracowano mechanizmu informowania absolwentów o możliwości znalezienia pracy w zakładach naukowych etc. Nie zostały również rozwiązane aktualne problemy, dotyczące nowoczesnych podejść do profesjonalnej orientacji zawodowej uczniów, szczególnie szkół wiejskich, w kierunku wyboru zawodów pedagogicznych i ich przygoto-

Międzynarodowa organizacja pracy. Wnioski o rozwoju ludzkich zasobów i szkoleniu kadry. Ustalane przez 88 sesję Ogólnej Konferencji MOP 2000r.//Techniczna i zawodowa oświata i szkolenie dla XXI wieku. Referencje UNESCO i MOP, Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Oświaty, Nauki i Kultury, Międzynarodowa Organizacja Pracy, s. 28-29.
Narodowa doktryna rozwoju oświaty//II Ogólnoukraiński Zjazd Pracowników Oświaty, Kijów 2002, s. 146, 151.

wania do wstępu na uczelnie wyższe. Należy także usprawnić mechanizm celowego przygotowania nauczycieli, najpierw specjalizacji deficytowych oraz ich zatrudnienie zarówno w miastach, jak i na wsi.

Została zaakcentowana paląca potrzeba odnowienia treści kształcenia pedagogicznego oraz zapewnienia optymalnej korelacji między profesjonalno-pedagogicznym, bazowym i społeczno-humanistycznym przygotowaniem nauczyciela. Jest niezbędna likwidacja dystansu pomiędzy treścią kształcenia pedagogicznego i dokonaniem oświatowej nauki i praktyki, dokonanie naukowe-²⁸ go wprowadzania technologii innowacyjnych .

Przy uwzględnieniu takiego stanu zapotrzebowań obecnych i perspektywicznych w rozwoju oświaty pedagogicznej został określony cel i główne zagadnienia programu państwowego „Nauczyciel” (2003 r.).

Przez Instytut Pedagogiki i Psychologii Oświaty Zawodowej wspólnie z Ministerstwem Oświaty i Nauki Ukrainy został opracowany celowy program kompleksowy „Nauczyciel”, ratyfikowany przez wspólną decyzję, Kolegium Ministerstwa i Prezydium ANP Ukrainy z 29 października 1997 r. Dla jego realizacji została opracowana Koncepcja oświaty pedagogicznej, przygotowano wiele zbiorów naukowo-metodologicznych i pomocy dydaktycznych. Niestety, w tamtym czasie wymieniony program nie uzyskał statusu państwowego. Wyjaśnienia tego są różne. Najbardziej istotne z nich to brak środków finansowych na realizację programu.

We współczesnych warunkach głównym celem jest zaplanowanie niezbędnych i perspektywicznych przedsięwzięć dotyczących realizacji głównych kierunków modernizacji systemu oświaty z uwzględnieniem wymogów nowoczesnego społeczeństwa informacyjno-technicznego, zapewnienia ekonomicznych i społecznych gwarancji fachowej samorealizacji oświatowców i zatwierdzenia ich wysokiego statusu w społeczeństwie.

Realizacja tego celu jest możliwa poprzez rozwiązanie następujących zagadnień:

- optymalizację zatrudnienia wyspecjalizowanej kadry w zakładach naukowych;
- modernizację systemu szkolenia oświatowców;
- odnowienie treści i form fachowej działalności pracowników pedagogicznych, doskonalenie studiów podyplomowych;
- podnoszenie roli nauczyciela w budowie społeczeństwa obywatelskiego;
- rozszerzenie kooperacji międzynarodowej w domenie nowych technologii oświatowych i rozwój współpracy z diasporą;
- podnoszenie poziomu socjalno-ekonomicznego i finansowe zaopatrzenie szkolenia oświatowców, ich działalności profesjonalnej i studiów podyplomowych.

Ten program jest opracowany na okres do 2012 roku. Przewidywana jest jego etapowa realizacja z uwzględnieniem stopniowości przejścia ogólnokształcących zakładów naukowych do nowej struktury i 12-letniego terminu szkoleniowego: 2002-2005, 2006-2010 i 2011-2012.

²⁸ Program państwowy „Nauczyciel”: Ratyfikowane przez rozporządzenie Gabinetu Ministrów Ukrainy od 28.03.2002 r., nr 379//Oświata Ukrainy, 02.04.2002.

Realizacja kompleksu zadań ustalonych na poziomie państwowym wymaga nie tylko znaczących wydatków finansowych, ale głównie uznania priorytetu oświaty pedagogicznej przez wszystkie organy władzy państwowej i zarządzania, a także zapewnienie celowych badań naukowych w określonej problematyce.

W „Głównych kierunkach badań z nauk pedagogicznych i psychologicznych na Ukrainie” jest zaznaczone, że w reformowaniu oświaty decydująca jest rola nauczyciela, co wymaga rozszerzenia badań naukowych z zakresu aktualnej problematyki szkolenia kadry pedagogicznej. Przez Akademię Nauk Pedagogicznych Ukrainy została ustalona następująca problematyka badań:

- teoretyczne podstawy rozwoju twórczej osobowości nauczyciela;
- pedagogiczna stymulacja profesjonalnego rozwoju przyszłego nauczyciela;
- aksjologiczny składnik oświaty pedagogicznej;
- kształtowanie wartościowego stosunku przyszłego nauczyciela do działalności innowacyjnej;
- innowacyjne technologie szkoleniowe w systemie wyższego wykształcenia pedagogicznego;
- pedagogiczne technologie przygotowania przyszłego nauczyciela do działalności zawodowej;
- psychologiczno-pedagogiczne kwestie zawodowego przygotowania nauczyciela;
- organizacyjno-pedagogiczne warunki rozwoju badawczej działalności wykładowcy wyższej szkoły pedagogicznej;
- teoretyczne i metodologiczne zasady fachowego przygotowania przyszłych pedagogów dla szkoły ogólnokształcącej, zawodowej i wyższej;
- kształcenie nauczyciela w uczelniach pedagogicznych i na studiach podyplomowych;
- środki przygotowania teatralnego w kształtowaniu pedagogicznego mistrzostwa przyszłego wykładowcy;
- indywidualizacja szkolenia nauczyciela w systemie pedagogicznych studiów podyplomowych;
- naukowo-metodyczne zaopatrzenie oświatowego procesu nauczania w nowe technologie pedagogiczne;
- osobliwości przygotowania przyszłego nauczyciela do pracy z uczniami z rodzin dysfunkcyjnych, patologicznych;
- fachowe przygotowanie inżyniera-pedagoga i pedagoga szkolenia zawodowego;
- kultura pedagogiczna absolwenta uczelni wyższej;
- socjalno-pedagogiczne problemy adaptacji młodych nauczycieli do działalności zawodowej²⁹.

Naszym zdaniem, badanie powyżej problematyki jest aktualne dla pedagogów wszystkich podsystemów w dziedzinie oświaty: od poziomu przedszkola, szkoły podstawowej, gimnazjum, liceum do zakładów systemu oświaty zawodowej, wyższej i studiów podyplomowych. Należy zaznaczyć, że kształcenie przyszłych peda-

²⁹ Główne kierunki badań z nauk pedagogicznych i psychologicznych na Ukrainie//Pedagogika i psychologia oświaty zawodowej, 2002, nr 3, s. 3.

gogów dla każdego poziomu systemu oświaty przewiduje znaczną specyfikę. To dotyczy także studiów podyplomowych dla pracowników różnych typów szkół.

Jedną z nieodzownych kwestii teraźniejszości - to opracowanie na Ukrainie koncepcji oświaty zawodowo-pedagogicznej i ustalenie realnych kroków i środków, skierowanych na szkolenie kadry pedagogicznej dla systemu oświaty zawodowej epoki informacyjno-technicznej. Przyznajemy, że na Ukrainie jeszcze nie poświęcono takiej uwagi badaniu problematyki przygotowania pedagogów dla szkoły zawodowej, jak badaniu problematyki przygotowania nauczycieli dla szkoły podstawowej, gimnazjum i liceum, tj. poziomu ogólnokształcącego. Dokonywano dużo badań naukowych, zostały obronione prace doktorskie i habilitacyjne³⁰.

Przypomnijmy zalecenie znanego francuskiego męża stanu, pisarza Armandu Jeana du-Plaisiego Richelieu (1585-1642): „W dobrze urządzonym państwie nauczyciele z przedmiotów technicznych mają dominować nad nauczycielstwem wolnych zawodów”³¹. Zauważmy, że w warunkach nowoczesnych (niemal po stu latach) nie chodzi o przewagę jednych pedagogów nad innymi. Wszyscy wykonują swoją ważną rolę społeczną. Co dotyczy kształcenia „nauczycieli z dyscyplin technicznych” - w epoce postępu informacyjno-technologicznego aktualność tego zagadnienia znacznie wzrasta.

W nowoczesnych warunkach socjalno-kulturalnych fachowa działalność pedagoga szkoły zawodowej jako nosiciela potencjału duchowego, intelektualnego i kulturalnego nabiera szczególnego znaczenia, determinuje rozwój człowieka i społeczeństwa w teraźniejszości, jak i przyszłości. Ważność roli nauczyciela i wyników jego działalności warunkują odpowiednio wysokie wymagania zarówno w stosunku do osobowości, jak i profesjonalnego mistrzostwa fachowca. Zasadność tego podejścia zaświadcza, naszym zdaniem, taki fakt: „w muzeum pamiątkowym V.O. Suchomlińskiego w szkole we wsi Pawliwka obwodu Kirovogradzkiego na biurku wielkiego pedagoga leży strona tekstu napisana jego pięknym drobnym pismem. Rozpoczyna się słowami: „Osobowość nauczyciela - kamień węgielny wychowania”.

Pedagogiczne mistrzostwo - to wykazywanie się najwyższej formy aktywności nauczyciela w jego działalności zawodowej. Bazuje ona na humanizmie i odkrywana jest w celowym wykorzystaniu metod, środków i mechanizmów współdziałania pedagoga i ucznia, w każdej konkretnej sytuacji nauczania i wychowania.

Szczęólnego znaczenia w warunkach nowoczesnych nabywają projekty międzynarodowe skierowane na prowadzenie badań porównawczych z pedagogiki i psychologii oświaty zawodowej, m.in. przygotowania nauczyciela dla różnych systemów wychowawczo-oświatowych i oświatowo-produkcyjnych. W związku z tym podkreślamy perspektywiczność i skuteczność polsko-ukraińskiej współpracy naukowej w dziedzinie oświaty i nauk pedagogicznych.

N.J. Nyczkało, E.M. Kowalczyk: Współczesne problemy szkolenia kadry pedagogicznej dla naukowych zakładów zawodowych, Kijów 1999, s. 34.

Encyklopedia aforyzmów (Myśl o słowie), Moskwa 1999, s. 611.

Kształcenie nauczycieli - jako problem badań w Polsce i na Ukrainie³²

Problematyka nauczyciela wydaje się być ponadczasowa. Drogi i bezdroża kształcenia, doksztalcenia i doskonalenia zawodowego pedagogów, próby szukania najlepszych rozwiązań przygotowania nauczycieli nowej generacji - to zagadnienia, które zawsze będą aktualne, bowiem na każdym etapie społecznego rozwoju należy poszukiwać nowych rozwiązań tych problemów.

Myślę, że dowodem na to jest organizowana cyklicznie przez polskich naukowców (od lat dziewięćdziesiątych minionego stulecia) konferencja pt.: „Drogi i bezdroża nauczycieli”.

Badania naukowe nad zawodem nauczyciela - to taka bogata i jaskrawa paleta uzupełniających się barw, znajdujących się w stanie ciągłej zmiany. Można ją porównać do kolorystyki kultury antycznej, która stała się wspaniałym fundamentem kultury europejskiej, w tym ukraińskiej. Także kultura i twórczość pedagogiczna, pedagogiczne mistrzostwo przyjmując nowy koloryt i odcienie „wciela się w ogół cech osobowości nauczyciela, co zapewnia wysoki poziom samoorganizacji w jego działalności zawodowej”³³.

Warto zwrócić uwagę, że pierwszy podręcznik z zakresu mistrzostwa pedagogicznego na terenach byłego ZSRR został opracowany na Ukrainie - w Połtawie pod kierownictwem naukowym profesora LA. Zjaziuna, ówczesnego Rektora Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Połtawie.

Dobrą tradycję w umacnianiu mistrzostwa pedagogicznego na Ukrainie, które to mistrzostwo integruje problematykę filozofii, etyki, estetyki, logiki, retoryki, psychologii ogólnej i społecznej, pedagogiki, socjologii oraz filozofii - kontynuują systematycznie naukowcy Instytutu Pedagogiki i Psychologii Oświaty Zawodowej ANP Ukrainy w Kijowie. Jeszcze na etapie opracowywania koncepcji powołania tego naukowo-badawczego instytutu przewidywano, że jeden z głównych kierunków badań będzie dotyczyć mistrzostwa pedagogicznego nauczyciela.

Szłosek F. (red.): Ewolucja kwalifikacji nauczycieli w kontekście przemian edukacyjnych. Forum polsko-ukraińskie. Warszawa-Siedlce-Radom 2007.
LA. Zjaziun (red.): Pedagogiczna Majsternost. Kijów 2005, s. 6.

W okresie niepodległości Ukrainy wiele zrobiono dla rozwoju badań, problemu kształcenia, doksztalcania i doskonalenia zawodowego nauczyciela oraz samodoskonalenia w toku jego działalności pedagogicznej. Uznany naukowym ośrodkiem stała się Katedra Mistrzostwa Pedagogicznego Instytutu Pedagogiki i Psychologii Oświaty Zawodowej. Od początku istnienia Instytutu działalnością tej Katedry kierował doc. M.M. Sołdatienko. Można bez przesady powiedzieć, że wtedy ukształtowała się tutaj ukraińska szkoła naukowa związana z pedagogicznym mistrzostwem, a jej twórcą jest znany w kraju i za granicą uczony, filozof oświaty - J.A. Zjaziun.

Obecnie wspaniałe tradycje działalności naukowej Katedry Mistrzostwa Instytutu Pedagogiki i Psychologii Oświaty Zawodowej kontynuuje zespół pracowników pod kierownictwem młodego, utalentowanego dr. E.O. Pomitkina. Takie połączenie dojrzałych i młodych naukowych sił jest pożądane i przynosi dobre rezultaty. Warto podkreślić, że w wyniku działalności naukowej tej Katedry wiele osób obroniło prace habilitacyjne i zostało mianowanych profesorami. Dotyczy to w szczególności: L.S. Barbiny, N.M.S.O. Nikitczyny, L.P. Pudłowskiej, S.O. Sysojewy, O. Chomicza i innych. Cieszy zatem fakt, iż młodzi zapuścili swoje naukowe korzenie, w wyniku czego początkuje nowa szkoła naukowa obejmująca różne obszary pedagogiki. Oni zostali ukierunkowani i wypromowani na samodzielnych pracowników nauki w Instytucie Pedagogiki i Psychologii Oświaty Zawodowej APN Ukrainy. Ich zadaniem jest tworzenie, na podstawie przebytej drogi oraz własnej działalności „drzewa życia” ukraińskiej szkoły naukowej mistrzostwa pedagogicznego.

Pomocnym w tej sprawie może okazać się opracowany wykaz naukowych i naukowo-metodycznych prac zrealizowanych przez pracowników Instytutu, osób współpracujących oraz tych, którzy obronili w tym Instytucie swoje prace habilitacyjne lub doktorskie³⁴.

Z każdym rokiem skarbnica pedagogicznej twórczości naukowej zwiększa się. Zasoby Państwowej Naukowo-Pedagogicznej Biblioteki im. W.O. Suchomlińskiego, Biblioteki Instytutu Pedagogiki i Psychologii Oświaty Zawodowej APN Ukrainy i wiele innych księgozbiorów obejmujących różne działy, monografie, zbiory naukowych prac, podręczniki, pomoce naukowe, nowe naukowo-metodyczne czasopisma - systematycznie rosną.

Ponad dwa lata temu została wydana zbiorowa monografia pt. „Mistrzostwo pedagogiczne w kształceniu zawodowym”³⁵.

Naszym zdaniem publikacja ta jest doniosłym rezultatem prac Katedry Teorii i Praktyki Mistrzostwa Pedagogicznego. W trzynastu rozdziałach wyjaśniono filozoficznie i psychologiczno-pedagogiczne aspekty kształtowania się mistrzostwa pedagogicznego, a także metodyczne podstawy oraz sposoby oceny jego poziomu. Autorami tej ciekawej i potrzebnej pracy monograficznej jest

Wykaz Bibliograficzny Naukowych Prac Instytutu Pedagogiki i Psychologii Oświaty Zawodowej (1993-2003), Niżyn 2003.

Mistrzostwa Pedagogiczne w Kształceniu Zawodowym. Monografia. Kijów 2003.

utalentowane grono znanych, dojrzałych i młodych naukowców, a wśród nich członkowie zwyczajni i członkowie - korespondenci Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy.

Naukowy, techniczno-technologiczny oraz społeczno-ekonomiczny rozwój powoduje konieczność wszechstronnego przygotowania człowieka do ciągłego samokształcenia, samorozwoju i samodoskonalenia - potrafiącego realizować nowe, coraz bardziej złożone zadania zawodowe.

Ciągłe doskonalenie zawodowe jest obecnie kluczowym warunkiem funkcjonowania człowieka dorosłego na różnych wiekowych i zawodowych etapach jego rozwoju i winno być ściśle powiązane z dorobkiem społeczno-kulturalnym różnych pokoleń. Podkreślamy, że ciągłe doskonalenie zawodowe stanowi jeden z podstawowych kanonów polityki oświatowej państwa, wyznacznik współczesnego przygotowania specjalistów do działalności w warunkach konkurencji. Bez przesady można powiedzieć, że ciągłość tego procesu jest osią oświaty zawodowej nakierowanej na stały rozwój człowieka. Takie stanowisko zostało zapisane w państwowej doktrynie rozwoju edukacji.

Z roku na rok zwiększają się sukcesywnie potrzeby w zakresie praktycznej realizacji idei kształcenia ustawicznego - w warunkach głębokich i dynamicznych zmian, w tym zmian zachodzących w naszym kraju. Dlatego ukierunkowanie działań edukacyjnych na wzrost poziomu kwalifikacji w fazie nauki szkolnej jest podstawowym warunkiem otrzymania przez absolwentów szkół zawodowych zatrudnienia, poszerza ich możliwości zawodowej kariery, stymuluje ich aktywność życiową, wpływa na zawodową mobilność. Systematyczne, twórcze wdrażanie idei ustawicznego kształcenia zawodowego stwarza warunki do realizacji społeczno-kulturowych, ogólnoedukacyjnych, kompensacyjnych, adaptacyjnych, ekonomicznych i innych ważnych funkcji w codziennej działalności i pracy człowieka. To wymaga stworzenia we wszystkich regionach kraju takich warunków, by każdy człowiek w oparciu o ciągłą edukację rozwijał się przez całe życie.

Taka koncepcja rozwoju człowieka wynika z naturalnych przesłanek, co można zapisać na osiach liczbowych, gdzie oś pionowa oznacza podwyższenie poziomu zawodowego (kwalifikacji zawodowych), a na osi pionowej zmiany profili zawodów, konieczność zmiany zawodu itp. Zawodowe kształcenie ustawiczne jest ściśle związane z dniem dzisiejszymi przyszłością systemu edukacyjnego, z jego wieloletnimi perspektywami, prognozami i elastycznością.

Naukowcy Instytutu Pedagogiki i Psychologii Oświaty Zawodowej w Kijowie wykonali różne kroki w badaniach tego problemu. Między innymi wydano pierwszą w naszym kraju, fundamentalną pracę pt.: „Zawodowe kształcenie ustawiczne: filozofia, pedagogiczne paradygmaty, prognoza” (monografia pod redakcją A.G. Kremienia, Kijów 2003). Kontynuacja tego rodzaju badań naukowych wymaga współdziałania filozofów, pedagogów, psychologów, a także innych specjalistów. Naszym zdaniem rezultat takich działań naukowych ma istotne znaczenie nie tylko w Ukrainie.

Jak wcześniej wspomniano, w badaniach tego typu szczególną wartość przedstawia spis bibliograficzny prac naukowców Instytutu Pedagogiki i Psy-

chologii Oświaty Zawodowej, a także naukowców innych instytutów APN Ukrainy pt.: „Oświata zawodowa w okresie niezależności (1991-2003)” oraz „Spis bibliograficzny naukowych prac (1993-2003)” Instytutu Pedagogiki i Psychologii Oświaty Zawodowej. Koniecznie w tym miejscu należy podkreślić głęboką analizę zawartą w pracach habilitacyjnych polskich uczonych, którzy obronę tych prac przeprowadzili na Ukrainie.

Szczególnie można wymienić prace:

1. Eugenii Laski: „Teoretyczno-metodyczne uzasadnienie efektywności pedagogicznych innowacji nauczyciela klas początkowych” (1995).
2. Jolanty Wilsz: „Struktura, treść i funkcje stałych indywidualnych cech ucznia w procesie wychowania technicznego” (1997).
3. Michała Pindery: „Teoretyczne i metodyczne zasady kształcenia i doskonalenia średniej kadry specjalistów dla zakładów metalowych” (1997).
4. Franciszka Szloska: „Dydaktyka kształcenia zawodowego” (1997).
5. Kazimierza Czarneckiego: „Psychologia rozwoju zawodowego osobowości” (1999).
6. Tadeusza Barskiego: „Podstawy dydaktyczne przygotowania nauczycieli technicznych dyscyplin” (2000).
7. Janusza Bielskiego: „Teoretyczne i metodyczne podstawy podwyższania efektywności pracy nauczyciela wychowania fizycznego” (2000).
8. Grzegorza Kiedrowicza: „Teoria i praktyka zastosowania technologii komputerowych w szkołach ogólnokształcących i zawodowych w Polsce” (2001).
9. Marka Jakubowskiego: „Teoretyczno-metodyczne podstawy modelowania matematycznego w działalności zawodowej nauczyciela” (2004).

Prace te są wymownymi przykładami wzajemnej współpracy Ukrainy i Polski na płaszczyźnie naukowej.

Od pewnego czasu rozpoczęto dobrą tradycję wydawania w języku ukraińskim prac polskich uczonych (Cz. Kupisiewicz, T. Nowacki i inni). Trzeba również dodać, iż w Polsce ukazała się książka pt. „Mistrzostwo pedagogiczne” pod red. J.A. Zjaziuna, dzieło, które na Ukrainie cieszy się wielkim uznaniem.

Od 8 lat ukazuje się polsko-ukraiński rocznik pt. „Pedagogika i psychologia kształcenia zawodowego” redagowanego z polskiej strony przez Tadeusza Lewowickiego, a ze strony ukraińskiej - J.A. Zjaziuna i N.G. Nyczkało.

W dorobku naukowym naszych krajów są też wspólnie organizowane konferencje. I tak na przykład w 1998 roku w Niżynie k. Kijowa została zorganizowana konferencja pt. „Kształcenie i wychowanie w Polsce i na Ukrainie w XIX-XX stuleciu”. Z kolei w Polsce w tymże roku odbyły się konferencje z cyklu „Drogi i bezdroża kształcenia nauczycieli” w Radomiu.

W polskich publikacjach pokonferencyjnych znajduje się wiele artykułów uczonych z Ukrainy (np. W: „Edukacja nauczycielska” pod red. F. Szloska „Edukacja wobec rynku pracy: realia - możliwości - perspektywy” pod redakcją R. Gerlacha, czy „Rynek i kultura neoliberalna a edukacja” pod red. A. Kargułowej S. Kwiatkowskiego i T. Szkudlarka).

Podsumowanie

W warunkach kształtowania się informacyjno-technologicznego społeczeństwa, nasilania się procesów integracyjnych w Europie, polsko-ukraińska współpraca naukowa staje przed nowymi perspektywami.

Dotyczy ona podejmowania wspólnych badań w ramach różnych projektów europejskich, wzajemnie publikowania osiągnięć naukowych, stworzenia banku danych dotyczących obronionych prac habilitacyjnych i doktorskich, tematycznie związanych z oświatą zawodową i inne.

6.

Szkoły naukowe kształcenia nauczycieli

Kształcenie nauczycieli jest szczególnym elementem składowym systemu edukacji. Szczegółowość jej polega na kształceniu nauczycieli dla różnych systemów oświatowo-wychowawczych oraz placówek oświatowych.

W „Ukraińskim Słowniku Pedagogicznym” Semena Honczarenki zostały przedstawione dwie wykładnie pojęcia „kształcenie nauczycieli”. Po pierwsze jest to system kształcenia kadry pedagogiczno-dydaktycznej (nauczycieli, wychowawców itp.) dla szkoły ogólnokształcącej oraz innych placówek oświatowo-wychowawczych w uniwersytetach pedagogicznych, instytutach, liceach, uniwersytetach; w szerokim rozumieniu - kształcenie kadry pedagogicznej oraz naukowo-dydaktycznej dla szkół wszystkich typów, włącznie ze szkołami zawodowo-technicznymi, średnimi specjalnymi i uczelniami wyższymi. Drugie znaczenie to jest „całokształt wiedzy zdobytej w wyniku tego kształcenia”. Taka definicja istoty tego pojęcia, niewątpliwie, akumuluje w sobie idee oraz rozwiązania organizacyjno-administracyjne, a także rzeczywisty stan rozwoju oświaty pedagogicznej okresu radzieckiego.

W poradniku dydaktyczno-metodologicznym „Pedagogika dobra: ideały a realia” ówczesny rektor poławski (w chwili obecnej akademik Akademii Nauk Pedagogicznych Ukrainy, Dyrektor Instytutu Oświaty Pedagogicznej i Kształcenia Dorosłych) podaje 10 podstawowych zasad funkcjonowania instytutu pedagogicznego. Sięgnijmy do treści tylko trzech z nich - szóstej, siódmej i ósmej:

6. Pedagogika jest sztuką (K.D. Uszyński), jej tworzenie jest rozwojem indywidualnych możliwości pedagogicznych każdego studenta (kształtowanie mistrzostwa pedagogicznego (sztuki nauczania) - A.S. Makarenko).

7. Podstawa duchowości - Piękno i Dobro („filozofia serca” H.S. Skoworody), podstawa poszukiwania naukowego - Prawda.

8. S. W połączeniu Prawdy, Piękna i Dobra jest dobór młodzieży szkolnej do zawodu nauczycielskiego według „pokrewnej pracy” (H.S. Skoworoda).

Nie będziemy komentować zawartości tych zasad, tylko podkreślimy, że po 32 latach, które upłynęły od ich uzasadnienia, nie tracą one na swojej aktualności.

Przełom XX i XXI w. na świecie przyniósł globalną transformację, a zmiany społeczno-gospodarcze przyspieszyły rozwój informacyjne-technologiczny.

Wszystko to nie mogło nie wpłynąć na oświatę, zwłaszcza na pedagogiczną, która według swojej istoty obiektywnie powinna być wyprzedzającą. Procesy transformacyjne spowodowały zmiany w terminologii pedagogiki, których całością znaczeń przedstawia system pojęć pedagogicznych (który jest mu tożsamy).

W związku z tym znacznie pogłębia się i rozszerza zawartość pojęcia „kształcenie nauczycieli”. Wykładnia jego znaczenia jest uzupełniana aspektem kształcenia kadry dydaktycznej dla realizacji koncepcji oświaty ustawicznej - oświaty przez całe życie, zwłaszcza kształcenia zawodowego w zakładach przekwalifikowania ludności niezatrudnionej, kształcenia dodatkowego różnych kategorii ludności, w tym trzeciego wieku. Otóż na początku XXI wieku pojęcie to nabiera bardziej szerokiego znaczenia, ponieważ jego sens obejmuje również zawodowo-pedagogiczne kształcenie osób związanych z działalnością edukacyjno-wychowawczą w różnych systemach społeczno-kulturalnych i produkcyjnych.

Jednocześnie należy podkreślić, że osobowości nauczyciela, jakości jego działalności pedagogicznej, jemu jako podmiotowi procesu edukacyjno-wychowawczego, podmiotowi obcowania pedagogicznego są stawiane nowe, podwyższone wymagania:

- stworzenie niezbędnych warunków społeczno-kulturalnych i społeczno-gospodarczych dla rozwoju osobowości studenta uczelni wyższej - przyszłego nauczyciela, dla jego zasadniczego kształcenia ogólnokształcącego, kształtowania wysokich cech moralno-etycznych, miłości do zawodu nauczyciela,
- wspieranie zawodowego kształcenia oraz samodoskonalenia nauczycieli,
- stymulowanie działalności innowacyjnej w różnych systemach edukacyjno-wychowawczych, twórczości pedagogicznej, co umożliwi wejście na poziom mistrzostwa pedagogicznego (sztuki nauczania).

Rozwiązanie tych zadań wymaga nieustannej realizacji zasady ciągłości.

Karol Popper wybitny filozof, logik i socjolog pisze: „Nie możemy wszystkiego rozpoczynać od czystej karty, powinniśmy opierać się na tym, co już zostało dokonane w nauce przed nami... W nauce aspirujemy do postępu, a to oznacza, że jesteśmy zmuszeni opierać się na osiągnięciach swoich poprzedników”. Naszym zdaniem to założenie ma znaczenie metodyczne dla różnych dziedzin wiedzy naukowej - i humanistycznej, i społeczno-ekonomicznej, i technicznej, i medycznej oraz innych. Jego zgłębienie obiektywnie wymaga naszego odwołania się do historii rozwoju nauki. W różnych okresach historycznych były zmieniane funkcje nauki w życiu społecznym. Otóż, w okresie konstytuowania przyrodoznawstwa nauka walczyła z religią o swoje prawo do uczestniczenia w kształtowaniu światopoglądu. W wieku XIX funkcja światopoglądowa została uzupełniona przez funkcję bycia siłą produkcyjną. A w pierwszej połowie wieku XX zrodziła się i została zatwierdzona jeszcze jedna funkcja - społeczna, która transferuje w siłę społeczną, wchodząc w różne obszary życia społecznego oraz regulując różne rodzaje działalności ludzkiej. W epoce współczesnej ze względu na kryzysy globalne powstaje problem poszukiwania nowych orientacji światopoglądowych ludzkości. W związku z tym na nowo są przemyślane również funkcje nauki. Jej dominacja w systemie wartości kultury w wielu

aspektach była związana z jej funkcją technologiczną. Dzisiaj ważne jest organiczne połączenie wartości myślenia naukowo-technicznego z wartościami społecznymi, przedstawionymi w moralności, sztuce, osiągnięciach religijnych i filozoficznych świata.

W związku z tym podkreślmy wyjątkowo ważną rolę synergii jako kierunku i programu badań interdyscyplinarnych, skierowanych na analizę procesu samoorganizacji oraz kształtowania nowych struktur w otwartych systemach fizycznych, biologicznych, społecznych, kognitywnych, ekologicznych i innych. Idea synergii została zaproponowana i uzasadniona (Brukselski Wolny Uniwersytet oraz Amerykańska Szkoła Synergiczna) przez Prigożyna i G. Hakena (RFN) na przełomie lat 60-70. ubiegłego wieku. „Zgodnie z podejściem synergicznym, samoorganizacja systemów złożonych jest kierowana od chaosu do coraz większego uporządkowania na podstawie poszczególnych parametrów porządku oraz uogólnienia informacji synergicznej zgodnie z określonymi patternami (modelami). W trakcie samoorganizacji systemu odbywa się powstanie oraz samoutworzenie sensu jego rozwoju, swoista aspiracja systemu do przyszłego jego uporządkowania...”- ten wniosek filozofów ma znaczenie kluczowe dla uzasadnienia metodycznej działalności oraz stałej współpracy szkół, zwłaszcza w zakresie zagadnień pedagogiki oraz różnych subdyscyplin.

Szkoły naukowe

W literaturze przedstawiono dość dużo wykładni istoty pojęcia „szkoła naukowa”, które wzajemnie uzupełniają się i pogłębiają, nabywają nowych nietradycyjnych aspektów oraz detali.

Naukowa szkoła to również współpraca naukowców skupionych wokół wybitnej osobowości, która dokonała znaczącego odkrycia naukowego. Dzięki takiej współpracy następuje rozwój, doskonalenie i pogłębianie badań naukowych.

Niewątpliwie, ta lub inna szkoła naukowa wcześniej czy później może zawiesić swoje istnienie z powodów obiektywnych lub subiektywnych, które w skrócie można sformułować w następujący sposób:

- 1) wyczerpanie zagadnienia badania rozpoczętego przez uczonego oraz jego uczniów,
- 2) powstanie nowych idei oraz poglądów w zakresie badanego problemu,
- 3) odejście wybitnego uczonego - założyciela szkoły naukowej,
- 4) brak opracowanej koncepcji zmian umożliwiającej percepcję oraz kontynuację wcześniej przedstawionej teorii,
- 5) brak bazy finansowej, wsparcia materialnego i technicznego dla kontynuacji badań naukowych w zakresie zagadnienia kluczowego tej lub innej szkoły naukowej, jak również inne powody.

Naszym zdaniem, zbadanie kształtowania, rozwoju, skuteczności oraz perspektywiczności idei szkół naukowych w różnych dziedzinach, w tym pedagogicznych, psychologicznych, filozoficznych, technicznych oraz ekonomicznych nie jest sprawą drugorzędną. Powinna ona być kierunkiem naukoznawstwa jako dziedziny zintegrowanej wiedzy naukowej.

W związku z tą uwagą szczególny akcent kładziemy na to, że równoległe badanie szkół naukowych, w których ramach są realizowane badania w różnych dziedzinach wiedzy naukowej (na przykład pedagogicznej i przyrodniczej, psychologicznej i technicznej) będzie sprzyjać wzajemnemu wzbogaceniu, integracji działalności naukowej i dlatego uzyskaniu wyników naukowych, które będą miały znaczenie powszechne, uzupełniały się wzajemnie przez idee, teorie.

Dość pouczające, pożyteczne i jednocześnie perspektywiczne w naszym czasie może być sięgnięcie do prac uczonych - naszych wybitnych poprzedników w zakresie naukoznawstwa, stworzenia oraz rozwoju szkół naukowych.

Zwróćmy się do współczesnej wykładni pojęcia szkoła naukowa. „Szkoła naukowa jest to wspólnota zawodowa ludzi ukształtowana pod egidą osobistości uczonego-przywódcy. Zajmuje się ona aktywną pracą badawczą w nowym aktualnym kierunku oraz związana jest z ideami, metodykami, tradycjami naukowymi, szerzonymi przez współpracę i poszukiwanie nowych faktów. W szkole naukowej są prezentowane hipotezy, koncepcje, teorie. W niej nie obawiają się dyskusji, odwrotnie - pragną ich. Tu wszystko jest dla swobody twórczości”. W tym określeniu, uzasadnionym przez lwowskiego uczonego, Dmitra Zerbino są i głębia, i perspektywa, które warto wziąć pod uwagę w organizacji działalności naukowo-badawczej w warunkach współczesnych. W związku z tym zaakcentujemy zagadnienie kształtowania się i rozwoju u pedagogicznych szkół naukowych w różnych krajach, ujawnienia podobieństw i odmienności w tym zjawisku na poziomach krajowym, regionalnym oraz międzynarodowym.

Dziś można, podawać liczne przykłady świadczące o tym, iż w kształtowaniu się uczonego początkującego, w jego formowaniu wyjątkowo ważną rolę odegrała pewna szkoła naukowa. Jednostka organizacyjna w instytucie akademickim, katedra lub pracownia w uniwersytecie klasycznym mogą funkcjonować przez dziesiątki lat i nawet nie zbliżyć się do szkoły naukowej (takich przykładów jest dużo również w naszej stolicy). Ta lub inna komórka organizacyjna może zdobyć status szkoły naukowej tylko wtedy, gdy opracowuje ideę oryginalną, koncepcję autorską lub zespołową, tworzącą podstawę nowego kierunku w nauce. Autor tego artykułu jako badacz początkujący ze Lwowszczyzny, na której rozpoczynała swoją działalność pedagogiczną, ukształtowała się w łonie dwóch moskiewskich szkół naukowych - **E.G. Kostiaszkina** i **S.J. Batyszewa**.

„Kaganek oświaty...”

„Kaganek oświaty” - to piękne oraz głębokie wyrażenie zostało uzasadnione jako potrzeba, by „oświecić głębię i widzieć w ciemnościach” (głębnię ziemi). Później ten „kaganek oświaty - kaganek wiedzy” nabył szerokiego znaczenia społecznego. Również teraz na początku XXI wieku, kiedy mówimy o społeczeństwie wiedzy, ten symbol przybiera nowych wymiarów filozoficznych, pedagogicznych, psychologicznych i społecznych. Staje się swoistym logo każdej szkoły naukowej. Niezbędne jest zbadanie historyczno-pedagogiczne doświadczeń zagranicznych, analiza porównawcza, ujawnienie wspólnego oraz odmiennego.

W związku z tym wyjątkowe znaczenie ma sięgnięcie po spuściznę **Wołodymyra Iwanowycza Wernadskiego** - organizatora i pierwszego prezydenta Ukraińskiej Akademii Nauk (1918-1919). Dzieła tego uczonego, jego prognozy i idee oraz założenia stały się podstawą metodyczną kształtowania i rozwoju wielu nauk.

Należy oddzielnie podkreślić to, że w systemie poglądów filozoficznych W.I. Wernadskiego szczególny akcent został położony na zagadnienia historii i prawidłowości rozwoju wiedzy naukowej, stosunek empiryzmu i teorii w poznaniu naukowym, powiązań filozofii i przyrodoznawstwa, społecznych funkcji wiedzy naukowej, jak również odpowiedzialności społecznej naukowców za wyniki swoich badań, wdrożenia naukowo uzasadnionych zaleceń w różne obszary funkcjonowania człowieka.

Współczesnego przemyslenia wymagają idee filozoficzne W.I. Wernadskiego, dotyczące kultury przestrzenno-czasowej świata, roli symetrii oraz asymetrii w różnych zjawiskach życiowych. Jak podkreślał uczony, w noosferze główną siłą napędową jest nauka. Droga człowieka do swojej „geologiczności” obejmuje dwa aspekty. Pierwszy - to ogarnięcie przez człowieka („techniką swego życia”) coraz nowszych postaci energii (od muskularnej do atomowej): „w ten sposób zdominował on planetę nie tylko w jej substancji, ale również w energii”. Drugi - to stworzenie i rozwój nauki oraz logiczno-metodycznego aparatu myśli. „Gdy mówimy o nauce, powinniśmy mieć na myśli, że w procesie historycznym tworzenia noosfery, w którym najbardziej ostro wykazuje się biochemiczna organizacja ludzkości, trzy procesy historyczne miały największe znaczenie”. Zdaniem W.I. Wernadskiego są to: 1) tworzenie matematyki; 2) pojawienie się naukowego systemu przyrody oraz systemu myśli; 3) kształtowanie wizji naukowej dotyczącej pozycji człowieka w kosmosie. Nauka W.I. Wernadskiego o przejściu biosfery w noosferę jest źródłem metodologicznym poszukiwania naukowego zarówno w dziedzinie filozofii, jak i naukach przyrodniczych, pedagogicznych, psychologicznych, medycznych i innych. Założenie dotyczące konieczności stałego, ścisłego kontaktu działalności naukowej z życiem gospodarki narodowej kraju zostało uzasadnione przez W.I. Wernadskiego. Występował on konsekwentnie przeciwko nadużyciom spowodowanym odkryciami naukowymi, nieustannie walczył o wdrożenie do praktyki tradycji i zasad humanizmu naukowo-przyrodniczego. Twórca teorii o noosferze akcentował, iż uczeni powinni poznawać obiektywne prawidłowości przyrody dla szczęścia i dobra ludzi.

Genialny uczony wyobrażał sobie społeczeństwo ludzkie jako część biosfery, etap jej ewolucji. Metodycznie uzasadnił oraz odkrył możliwość zbadania globalnej działalności człowieka, między innymi zjawisko życia intelektualnego. Udowodnił ideę dotyczącą wzmocnienia roli nauki w systemie kultury, wdrażania wiedzy naukowej do świadomości masowej, jak również kształtowania takiej świadomości, w której staje się możliwe współistnienie zarówno teorii i hipotez, jak też poglądów religijnych i filozoficznych, domysłów, przesądów. Twórczość naukowa, jak podkreślał W.I. Wernadski, wymaga jaskrawych in-

dywidualności. Podkreślał szczególną najwyższą wartość oddzielnej osobowości nie poniżającej się „nawet w warunkach procesów intelektualnych i społecznych o skali światowej”.

Uczony przestrzegał przed dogmatycznym podejściem do szerzenia wiedzy naukowej, obniżającym jakość oświaty, doprowadzającym do ograniczenia wolności umysłu. Uważał za celowe wykładać historię przedmiotów naukowych w kontekście rozwoju kultury duchowej i materialnej. Oświata powinna być skierowana na kształtowanie twórców kultury, na maksymalny przejaw cech osobowych człowieka.

Unikalnym, jeszcze niedostatecznie zbadanym oraz nieocenionym źródłem dla pracy z młodzieżą naukową jest dziedzictwo naukowe Pietra Leonidowicza Kapicy - wybitnego naukowca w dziedzinie fizyki zjawisk magnetycznych, fizyki i techniki niskich temperatur, fizyki kwantowej stanu skondensowanego, elektroniki i fizyki plazmy, redaktora naczelnego pisma fizyki eksperymentalnej i teoretycznej. „Moje wspomnienia o Rutherfordzie” - ta spowiedź Kapicy na posiedzeniu w Londyńskim Towarzystwie Królewskim w dniu 16 maja 1966 roku jest prawdziwym dziełem, wzorcem dogłębnej analizy działalności Rutherforda i nie tylko jako wielkiego uczonego, ale również wielkiego nauczyciela. „Historia nauki wskazuje, że wielki uczony to niekoniecznie wielki człowiek, zaś wielki nauczyciel nie może nie być wielkim człowiekiem”. P.L. Kapica wspominał: „Jakoś w trakcie jednej ze szczerych rozmów Rutherford powiedział mi, że najważniejsze dla nauczyciela jest nauczyć się nie zazdrościć sukcesów swoich uczniów, aczkolwiek z upływem lat to nie jest łatwe! Główną cechą nauczyciela ma być hojność”. Rutherford mówił: „Uczniowie sami zmuszają mnie do tego, by pozostać młodym”. W tym jest głęboka prawda, ponieważ uczniowie nie pozwalają nauczycielowi pozostawać w tyle, zaprzeczając nowości pojawiających się w nauce. W referacie na Międzynarodowej Konferencji w sprawie kształcenia wykładowców fizyki dla szkoły średniej (Eger, Węgry, dnia 11 września 1970 roku) Kapica wyciąga wnioski: „Historia nauki wskazuje, że ci naukowcy najbardziej owocnie prowadzą swoje badania, którzy mają uczniów i razem z nimi pracują”. Wniosek ten został przez niego potwierdzony przykładami z działalności naukowo-pedagogicznej Mendelejewa, młodego Łobaczewskiego oraz innych wybitnych uczonych. Umotywowane przez P.L. Kapicę zasady wychowania i oświaty twórczej współczesnej młodzieży są wyjątkowo aktualne i w naszym czasie oraz wymagają przemyślenia. „Aby ludzkość rozwijała się w drodze humanizmu, kultury i postępu społecznego wszyscy my, uczeni i ludzie pracy umysłowej, powinniśmy brać czynny udział w opracowaniu zagadnień związanych ze zdrowiem i postępowym wychowaniem naszej zmiany”.

Jak podkreślają badacze, W.I. Wernadski po raz pierwszy w historiografii poddał analizie „zasady naukowej pracy badawczej”:

- samodzielną pracę twórczą w niezbadanych dziedzinach nauki,
- precyzyjne ustalanie faktów, ich „krytyczne przetwarzanie”,
- „połączenie w jedną skoordynowaną całość wszystkich faktów, dostępnych ludzkości”,

- „organizację pracy naukowej w zespole”,
- „opracowanie nowych form twórczości naukowej”.

Obok historycznych W.I. Wernadski poruszył i rozpatrzył niektóre zagadnienia psychologiczne oraz społeczne twórczości naukowej i rozwoju nauki, zwłaszcza:

- relację uczonego i środowiska,
- znaczenie ciągłości w pracy badawczej,
- rolę elementów artystycznego i emocjonalnego w twórczości naukowej.

Wzorcem racjonalnej naukowej organizacji pracy jest, między innymi, struktura pierwszej pracy „Zarys z historii przyrodoznawstwa w Rosji w XVIII wieku”:

1. Słowo autora.
2. Nieprzerwalność twórczości naukowej w Rosji od początku XVIII wieku.
3. Brak ciągłości i tradycji.
4. Twórczość naukowa i oświata naukowa.
5. Twórczość naukowa jako część kultury narodowej.
6. Spójność procesu rozwoju myśli naukowej.
7. Powszechne obowiązywanie wyników.

Ważne znaczenie metodyczne ma uzasadnienie pozycji dotyczącej „naukowej wiary jako potężnego czynnika twórczego, który jest najściślej genetycznie związany z poszukiwaniem naukowym i twórczością naukową, w ogóle nieodłączalny od nich”. „Wiara naukowa - podkreśla uczoney - nie tylko powodowała odkrycia, zmuszała ona człowieka iść drogą twórczości naukowej i poszukiwań naukowych pomimo wszelkich barier zewnętrznych, umożliwiała i umożliwia dla człowieka stawiania celu i zadania poszukiwań naukowych nie tylko powyżej dóbr życiowych, ale również wyżej życia”.

We wstępie do książki „Utajone myśli” (Sokrowienne myśli), która została wydana w roku 1904, D.I. Mendelejew pisał: „Dla wzbogacenia potrzebna jest oświata, zaś oświata jest nie do pomyślenia bez wzbogacenia”. Uczony w ten sposób uzasadnia pięć kluczowych aspektów tego zagadnienia:

1. Sprawa rozwoju oraz wzrostu edukacji narodowej jest nie do pomyślenia bez szerokiego rozwoju nauki w ogóle, a ona wymaga dużych środków, ponieważ naukowcy to są ludzie, którym środki są potrzebne nie tylko do niezbędnych pomocy (biblioteki, laboratoria, obserwatoria itp.), ale również dla własnego życia, by żyć godnie, jak widzimy to nie tylko w Anglii albo w Ameryce, ba nawet w porównywalnie niezamożnych Niemczech, bądź chcemy, by do sprawy nauki byli zaangażowani najlepsi ludzie.
2. Wielkie środki potrzebne również do tego, by przygotować („wykształcić”) wystarczającą ilość nie tylko nauczycieli ludowych, ale również ich nauczycieli, a także profesorów tej odmiany uczelni, które są nazywane „wyższymi”.

Uczony uzasadnia konieczność wielkich środków dla rozwoju oświaty i nauki oraz prognozuje, że lekceważenie takiej konieczności do niczego dobrego nie doprowadzi. Krótko przed śmiercią Mendelejew nie bez dumy stwierdzał: Mój głos w swoim czasie był słyszany zarówno na szczeblu administracji, jak i przedsiębiorczości. W ostatnim czasie dużo pomagałem nie tylko radami, ale również praktycznie...”.

Szkoły naukowe w kształceniu nauczycieli

Powstanie, kształtowanie się i rozwój naukowych szkół pedagogicznych, zwłaszcza, badających zagadnienia nauczyciela jest oddzielnym dużym kierunkiem potrzebującym specjalnych badań pedagogiczno-historycznych.

Każda z tych szkół miała swoje, właściwe tylko dla niej oznaki, głębokie tradycje, a najważniejsze - szczególną atmosferę naukową, rzecz można, klimat psychologiczny radości z najważniejszych sukcesów, ich utwierdzenia i uznawania. Moi nauczyciele naukowcy byli oddani swojej idei, konsekwentni oraz wytrwali w jej badaniu w ciągu całego życia, uparci, nieprzejednani, gdy ich idee były falsyfikowane, „blokowane”, a nawet zniekształcane. Pomimo kontroli ideologicznej oraz różnych ograniczeń administracyjnych doby radzieckiej zarówno Kostiaszkin, jak i Batyszew uczestniczyli w ostrych dyskusjach naukowo-pedagogicznych, do których zapraszali nie tylko swoich uczniów, ale również oponentów.

Współpraca różnych szkół naukowych jest ważnym źródłem ich twórczości. Otóż szkoła naukowa akademika S.J. Batyszewa, która całościowo i kompleksowo badała zagadnienia pedagogiki zawodowej, była ściśle związana ze szkołą naukową akademika Machmutowa, którego poszukiwania twórcze i jego konsekwentność były skierowane na realizację koncepcji nauczania problemowego. Taka ścisła współpraca moskiewskiej i kazańskiej szkoły naukowej była źródłem powstania nowych idei i koncepcji eksperymentalnie weryfikowanych w różnych republikach byłego ZSRR, między innymi również na Ukrainie.

Ukraińska szkoła naukowa mistrzostwa pedagogicznego (sztuki nauczania) jest jeszcze jednym przekonującym przykładem uznania przywództwa naukowego akademika **LA. Ziaziuna** tej szczytnej i życiodajnej idei. W ciągu trzech dziesiątków lat została przebyta trudna droga walki o prawo tej idei do życia, jej ukonstytuowania, co znalazło swój przejaw w stworzeniu oraz wprowadzeniu do planów nauczania kursu mistrzostwa pedagogicznego, powołaniu prawie we wszystkich szkołach pedagogicznych katedr mistrzostwa pedagogicznego. Wcielenie idei w życie nie było optymistyczne. Dalece nie wszędzie się ona przyjęła. W ciągu ostatniego dziesięciolecia w uniwersytetach klasycznych (i nie tylko w nich) komponent pedagogiczny (i teoretyczny, i historyczny, i praktyczny) został znacznie zawężony, zostały zniesione katedry mistrzostwa pedagogicznego (sztuki nauczania).

Z głębokiej analizy filozoficzno-pedagogicznej tych procesów I.A. Ziaziun wyciągnął następujący wniosek: W rozwoju wyższej oświaty pedagogicznej na Ukrainie w wieku XX i na początku XXI w. zostały wyodrębnione dwie tendencje: przekształcenia wyższych szkół pedagogicznych w uniwersytety pedagogiczne; transformacji uniwersytetów pedagogicznych w klasyczne. Pod warunkiem zachowania tych tendencji można prognozować całkowitą utratę systemów wyższej oświaty pedagogicznej, który jest majątkiem narodowym naszego państwa.

Swoje argumenty dotyczące konieczności całościowego badania zagadnień mistrzostwa pedagogicznego (sztuki nauczania) przywódca tej szkoły naukowej LA. Ziaziun uzasadnia następującymi powszechnymi czynnikami:

- globalizacji przestrzeni oświatowej, co czyni obiektywnym wspólność zagadnień zawodowych oraz umożliwia dostęp do każdego zbioru informacyjnego,
- kształtowanie się wolnego rynku usług oświatowych w zakresie dodatkowej oświaty zawodowej (niepaństwowe placówki, firmy, uczelnie), co tworzy sytuację konkurencji oraz jednocześnie wymaga jakościowego kształcenia słuchaczy przy braku państwowej normy takiej jakości,
- kształtowanie się wspólnoty zawodowo-pedagogicznej, nosiciela zasadniczo nowej kultury oświatowej, która jest zatwierdzana na poziomie dokumentów międzynarodowych, dotyczących oświaty i kultury, deklarujących wspólność takich zasad działalności w obszarze oświaty, jak humanizacja, humanitaryzacja, demokratyzacja, tolerancja, ciągłość itp.,
- wypracowanie mnogości podejść do rozwiązywania problemów oświaty, co wymaga zawodowo-osobowościowego samookreślenia oraz odpowiedzialności społecznej za swój wybór,
- niedoskonałość współczesnego zaplecza programowo-metodycznego kształcenia nauczyciela, kształtowania się oraz rozwoju jego mistrzostwa w warunkach ciągłej oświaty,
- brak podstaw prawnych regulujących kształtowanie się oraz rozwój systemu ciągłej oświaty pedagogicznej.

Nowym krokiem skierowanym do rozwiązania tych problemów na początku wieku XXI było powstanie Instytutu Oświaty Pedagogicznej i Kształcenia Dorosłych Akademii Nauk Pedagogicznych (w dniu 20 lutego 2007 roku). Jego celem strategicznym jest zapewnienie systemowej działalności naukowo-badawczej, skierowanej na uzasadnienie teoretyczno-metodycznej państwowej polityki w kształceniu zawodowym pedagogów nowej generacji oraz umotywowanie zasad teoretycznych i metodycznych rozwoju kształcenia dorosłych w warunkach oświaty ciągłej - oświaty przez całe życie w oparciu o uwzględnienie tendencji światowych, doświadczeń krajowych oraz potrzeb perspektywicznych państwa ukraińskiego.

Podany przykład jeszcze raz przekonuje, iż droga szkoły naukowej jest trudna. Jednak jej wieloletnie nastawienie na wytyczony cel daje owocne wyniki oraz w znacznym stopniu wpływa na politykę państwową w dziedzinie oświaty pedagogicznej.

W warunkach współczesnego zbliżenia narodów, ich kultur, którego integralnym składnikiem jest oświata, interesującymi i pouczającymi są doświadczenia rozwoju naukowych szkół pedagogicznych u naszego najbliższego sąsiada - Polski.

Otóż szkoła naukowa *pedagogiki pracy* powstała w latach 70. ubiegłego stulecia. Jej twórca **Tadeusz Nowacki** prawie cztery dziesięciolecia temu po uzasadnieniu założeń teoretycznych i metodycznych pedagogiki pracy, stwo-

rzył teorię kwalifikacji zawodowych oraz teorię kształcenia zawodowego. Cel przewodni oświaty zawodowej uczony widzi w wychowaniu Człowieka - Obywatela - Pracownika. Jak podkreśla jego uczeń, **Zygmunt Wiatrowski**, „ważnym osiągnięciem profesora T. Nowackiego jest stworzenie takich dzieł fundamentalnych, jakimi są „Zawodoznawstwo” (1998), „Leksykon pedagogiki pracy” (2004). Te dwie pozycje są świadectwem olbrzymiego potencjału profesora.

W ciągu wielu lat uczony sprawuje kierownictwo nad Ogólnopolskim Seminarium Metodycznym Pedagogiki Pracy.

Naszym zdaniem zasługują na wysoką ocenę:

- ponad 40 naukowych prac autorskich, a wśród nich te, które zostały wydane za granicą,
- ponad 100 książek wydanych pod jego redakcją w serii wydawniczej „Pedagogika kształcenia zawodowego”,
- ponad 500 artykułów naukowych, rekomendacji naukowo-metodycznych, wydanych w Polsce i za granicą”.

Analiza dorobku twórczego profesora daje podstawy do stwierdzenia, że Tadeusz Wacław Nowacki jest wybitnym pedagogiem XX i początku XXI wieku. Jest on założycielem nowej dyscypliny naukowej - pedagogiki pracy oraz jednocześnie twórcą szkoły naukowej, która zmierzając do wytyczonego celu zajmowała się rozwojem tej dziedziny naukowej. Profesorowie Zygmunt Wiatrowski, Stanisław Kaczor, Tadeusz Aleksander, Stefan Kwiatkowski, Franciszek Szlosek są kontynuatorami świetnych idei tej unikalnej szkoły naukowej.

Naszym zdaniem rozwojowi pedeutologii, doskonaleniu oświaty pedagogicznej sprzyja wieloletnia działalność systemowa szkoły naukowej profesora Tadeusz Lewowickiego.

Jednym z najbardziej znaczących przykładów międzynarodowej szkoły pedagogicznej jest wieloletnia współpraca twórcza akademika Rosyjskiej Akademii Oświaty A.P. Bielajewej (zmarła 3 marca 2007 roku) oraz polskiego profesora H. Bednarczyka z Instytutu Technologii Eksploatacji - Państwowego Instytutu Badawczego w Radomiu. Efektem działalności tej szkoły naukowej jest wydanie w Polsce i Federacji Rosyjskiej serii prac monograficznych dotyczących teorii i metodyki systemu modułowego ciągłej oświaty, autorami których są A.P. Bielajewa i H. Bednarczyk.

Rozwój pedagogiki jest związany z naukowymi szkołami pedagogicznymi. Ich twórcy oraz uczniowie są odkrywcami nowych obszarów wiedzy naukowej, przyczyniając się tym samym do rozwoju różnych subdyscyplin pedagogicznych, co wpływa na rozwój pedagogiki jako nauki.